

De kip en het ei

De grote polariseerders zitten in de industrie. Iedereen zal zich ongetwijfeld kunnen herinneren dat de Industriebond NVV vorig jaar zijn beginselprogramma *Fijn is anders* publiceerde, een rapport dat ertoe bijdroeg het Nederlandse ondernemingsklimaat te verslechteren. Ook de werkgevers in de industrie weten echter hun polariserende partijje mee te blazen. Een voorbeeld hiervan is de wijze waarop de Vereniging voor Metaal- en de Elektrotechnische Industrie, FME, reageerde op de onlangs verschenen economische structuurnota *Selectieve groei*. Indien beide industriële „partners” niet over zo'n grote aanhang zouden beschikken, zou het misschien beter zijn hun uitlatingen voor kennisgeving aan te nemen. De omvang van beide organisaties verplicht echter de econoom en de politicus hun uitlatingen serieus te bestuderen.

De FME schreef in haar maandblad *Metalektro visie* van juni jl. een vernietigend commentaar op de structuurnota. De echte nota had zij echter nog niet kunnen bestuderen; ze baseerde zich op een samenvatting ervan: *Hoofdlijnen van de nota inzake de selectieve groei*. Volgens de FME ademt de nota „duidelijk de geest van een sterke ambtelijke bemoeiing met het bedrijfsleven”. Die bemoeiing zou nodig zijn om de ondernemersactiviteiten „te richten op punten van algemeen beleid”. De FME spijt deze kritiek toe op de wijze waarop de regering een sectorbeleid wil voeren.

De regering, en met name minister Lubbers, verstaat onder sectorbeleid een beleid dat betrekking heeft op de ontwikkeling van de onderscheiden bedrijfstakken. Dat beleid moet erop gericht zijn de knelpunten in bepaalde contraherende bedrijfstakken weg te nemen en daarnaast hoogwaardige bedrijfstakken en veel belovende „speerpunten” te ontwikkelen. Bij speerpunten gaat het om activiteiten die op lange termijn voor ons land uit een oogpunt van werkgelegenheid en toegevoegde waarde van bijzonder belang zijn en niet strijdig met de doelstellingen van het selectieve-groei-beleid (het z.g. facettenbeleid). In de structuurnota wordt uiteengezet dat een sectorbeleid een permanente zaak is, al moeten de structuren om dit mogelijk te maken nog worden ontwikkeld. De regering zoekt daarom naar overlegorganen van overheid en bedrijfsleven. Zij stelt daarbij verschillende malen met nadruk dat sectorbeleid niet mag inhouden het ontwerpen van een economische blauwdruk en dat overleg zo vrijblijvend mogelijk moet zijn. Die vrijblijvendheid blijkt bijv. uit het pleidooi voor kaderafspraken tussen overheid en bedrijven t.a.v. investeringsprojecten met een omvang van ten minste f. 100 mln. Volgens de nota leggen deze afspraken overeengekomen beginselen en handelwijzen vast, zonder partijen definitief te binden, en vormen daardoor slechts een wederzijdse intentieverklaring.

De bedoeling van deze vrijblijvendheid wordt duidelijk weergegeven in een interview in *Vrij Nederland* van 10 juli jl.

Minister Lubbers zegt daarin: „Hoe houd je voldoende investeringsverantwoordelijkheid bij de ondernemingen, terwijl je tegelijkertijd goede uitkomsten zeker stelt voor je maatschappelijke doelstellingen? De weg ten principale hebben wij proberen aan te geven”. De FME is die bedoeling niet opgevallen en zij richt met haar commentaar de aandacht op bedoelingen die niet in de nota staan en die ook de regering niet heeft. Even erg is het feit dat de FME de indruk vestigt alsof de huidige ondernemer iemand is die slechts uit is op eigenbelang, maatschappelijke doeleinden negerend. De stelling dat de particuliere ondernemingswijze produktie het meeste profijt oplevert voor de maatschappij als geheel wordt hiermee ondergraven.

In dit verband wil ik wijzen op een artikel van Drs. G. Verhagen, president-directeur van Pakhoed Holding NV, in *SMO berichten*, 2e kwartaal 1976. Deze groot-ondernemer stelt dat ondernemingen flexibel kunnen reageren op maatschappelijke veranderingen, met als gevolg de afstemming van ondernemingsdoelstellingen op gemeenschapsdoelstellingen. Hij signaleert bij die afstemming een aantal problemen die hij wijt aan verstarring zowel bij de ondernemingen als bij de overheid. Bij ondernemingen signaleert hij een niet verantwoorde behoudzucht en bij de overheid een overschatting van de financiële mogelijkheden van ondernemingen. Om die problemen op te lossen, pleit hij voor een systeem waarin overleg plaatsvindt tussen overheid en ondernemingen om hun doelstellingen op elkaar af te stemmen. Drs. Verhagen schreef zijn artikel voordat de structuurnota verscheen. Daarom is het des te opvallender dat hij problemen signaleert en aanbevelingen doet die aansluiten bij de structuurnota.

Met het bovenstaande wil ik niet zeggen dat de FME geen kritiek op de structuurnota had mogen leveren. Ten aanzien van concrete punten kan en moet kritiek worden geleverd. De FME doet dat ook enigszins, maar formuleert die kritiek alsof er een linkse epidemie van staatsbemoeiing dreigt. Uit de structuurnota blijkt echter niets van zo'n epidemie. De FME had er beter aan gedaan met haar commentaar te wachten totdat de gehele structuurnota was verschenen om daarna haar oud-bestuurslid Lubbers constructief te helpen bij het oplossen van de economische problemen. Minister Lubbers behoeft dan niet weer in *Vrij Nederland* te zeggen: „Ondernemingen zijn altijd tegen te veel inmenging door de overheid, tot er een eigenbelang mee gemoeid is”. Met deze uitlating bevulde Lubbers niet zijn eigen nest. Je zou beter kunnen zeggen dat de FME een kip is die haar eigen eieren opeet.

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i>	
De kip en het ei	705
Column	
EG-koers, door Dr. J. Bartels	707
<i>Prof. Dr. J. N. F. Bakker en Drs. A. H. A. van der Meer:</i>	
De Miljoenennota 1976 en de conjunctuurpolitiek (II)	708
Ingezonden	
Het dilemma van een lezer, door Dr. G. R. Eyzenga, met naschrift van Drs. J. Heijnsdijk	711/721
<i>B. C. van der Weide en Dr. D. van der Werf:</i>	
De intra- en interregionale input-output-tabel-1970 voor Rijnmond en overig Nederland	713
<i>Ir. H. Meijer:</i>	
De pijlerdam in de Oosterschelde. Verheugend of teleurstellend? ...	716
Notitie	
R.I.P., door Drs. R. Iwema	717
Europa-bladwijzer	
Tripartite-conferentie tegen werkloosheid en inflatie, door Drs. E. A. Mangé	718
Mededelingen	720/721
Boekennieuws	
Pieter Frantzen: Overzicht van het economisch denken: een marxistische analyse, door Prof. Dr. J. Geluck	722
A. Heertje, F. Nypels en K. Tamboer: De verwording van de economie, voor de arbeider, ondernemer en kruidenier verklaard, waarin opgenomen de dood van een coureur, door Drs. L. Hoffman	722

Voor de lezers van ESB is de huidige loonproblematiek geen probleem. Zij zouden regering en bedrijfsleven goed kunnen adviseren. U kunt ook adviseur worden door onderstaande bon in te vullen.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.
NAAM: .....
STRAAT: .....
PLAATS: .....
Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement): .....
Ingangsdatum: .....

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerkster: Mej. J. Koenen.*

*Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; kopij voor de redactie:
postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.*

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 119,60 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten f. 78,-
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/ giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945
i.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,-
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
i.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertentieverkoop:

Roelans/EPR
Postbus 7021
Den Haag
Telefoon (070) 23 41 03
Telex 33101.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

EG-koers

Sedert 1 juli bekleedt Nederland voor een periode van zes maanden het voorzitterschap van de EG-raden van ministers. Dat is de aanleiding, maar niet de enige reden om op deze bladzijde aandacht te besteden aan de EG. De andere reden zal de lezer al wel hebben geraden: mijn zorg over de stagnatie, die in de Europese Gemeenschap is opgetreden. En zeker voor de EG geldt, dat stilstand achteruitgang is.

Waardoor die stagnatie? Aanvankelijk verliep het proces van de economische integratie redelijk goed. Deze stelling kan zeker voor de jaren zestig worden verdedigd. In de jaren zeventig kwam de stilstand. De nationale overheden dragen mijns inziens hiervoor een grote verantwoordelijkheid, omdat nagelaten is, de groeiende economische integratie te beschermen door in hun beleid te weinig aandacht te schenken aan de noodzakelijke Europese eenwording.

Ongetwijfeld is dit gebrek aan Europees denken van de nationale overheden gestimuleerd door de economische moeilijkheden der laatste jaren. Deze hebben zeker geleid tot de stagnatie in de Europese ontwikkeling en niet bijgedragen tot de zo noodzakelijke groei naar de economische en monetaire eenwording. Dit is een verklaring, geen verontschuldiging voor het gebrek aan inzicht in wat Europa nodig heeft, dat is getoond door de nationale overheden.

Er is ook weinig reden — dunkt mij — om naar een verontschuldiging te zoeken, nu juist de ongunst der tijden leidde tot en veroorzaakt werd door problemen, die beter via een Europese aanpak dan via een nationale aanpak hadden kunnen worden bestreden.

Ik denk in de eerste plaats aan de grote werkloosheid, waarlijk niet alleen een Nederlands gegeven. Het is bedroevend om te zien, hoe weinig de EG heeft gepresteerd ten aanzien van het vormen van een beleid, dat zou moeten leiden tot groei van de werkgelegenheid. Het is hoog tijd voor een Europees beleid op dit gebied, want met praten alleen worden de problemen niet opgelost. De jeugdwerkloosheid zal daarbij veel aan-

dacht verdienen. En ieder beleid ter verbetering van de werkgelegenheid zal aan de bestrijding van de inflatie een grote plaats moeten geven.

Ik denk vervolgens aan het landbouwbeleid. Van mijn zorgen over de gemeenschappelijke landbouwmarkt heb ik al eens eerder — uitvoeriger — gewag kunnen maken. Het aftreden van de heer Lardinois als Europees Commissaris heeft een ieder nog eens duidelijk gemaakt, hoezeer in de voor Europa zo vitale sector van de landbouw stilstand in ontwikkeling naar een Europees beleid is opgetreden.

Ik denk — niet in de laatste plaats — aan de noodzaak tot economische en monetaire integratie. Ik releveerde deze aspecten al eerder in deze column. Terecht heeft de Belgische premier erop gewezen, dat de lidstaten tot een betere afstemming moeten komen van de kern-elementen ten aanzien van de conjunctuur en van de inflatiebestrijding, van het monetaire beleid en van het begrotingsbeleid. Ook de economische structuurproblemen, waarvan ons land niet het monopolie heeft, kunnen niet tot een oplossing worden gebracht zonder ze te plaatsen in een internationaal kader. Dat betekent voor de landen van de Europese Gemeenschap, dat ze allereerst in Europees kader dienen te worden aangepakt.

Dit alles zo stellen lijkt het intrappen van open deuren. Helaas, het is het niet. Ik citeer uit de beleidsnota E 76 van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen en het Nederlands Christelijk Werkgeversverbond:

„Nationale maatregelen, zoals het manipuleren met de omzetbelasting, deviezenrestricties, keuringsregimes, bouw- en inrichtings-subsidies, transportsubsidies en handelsbevorderende maatregelen verstoren de interne markt. Er is een neiging de herstructurering van bedrijfstakken meer en meer op nationale basis na te streven. Wisselkoersverlagingen worden misbruikt om het nationale exporterende bedrijfsleven een betere positie op de internationale markt

te verschaffen. De groeiende belangenvervechting van overheden en nationaal bedrijfsleven versterkt deze effecten. Van deze ontwikkelingen is niet alleen het industriële bedrijfsleven het slachtoffer, maar ook handel, banken, verzekeringen en transportsector. Deze factoren gezamenlijk vormen het wezen van de huidige desintegratie van de gemeenschappelijke markt”.

Weinigen zullen Nederland benijden, nu het in een voor de Europese Gemeenschap zo weinig florissante situatie tot de voorzittersrol wordt geroepen. Een sinecure is dit inderdaad op dit moment niet. Leiding geven aan een stagnerend object zal een goed management tot extra activiteit brengen. Dat verwacht ik ook van die Nederlanders, die het tweede halfjaar 1976 Europese instituties zullen moeten managen. Zij zullen tot taak hebben de stagnatie, welke voor de Europese Gemeenschap op dit ogenblik zo kenmerkend is, te doorbreken. Ze zullen moeten voorkomen, dat de Euro-markt uiteenvalt in nationale deelmarkten. Dat zou niet alleen voor de open economie van Nederland zeer ongunstig zijn. Het zou ook voor de andere lidstaten zeer negatief werken.

Van veel belang voor de toekomst van Europa zal het Europese Parlement zijn. Rechtstreekse verkiezing van dat Parlement zal deze institutie tot een krachtiger orgaan maken. De samenstelling van de Europese Commissie per begin volgend jaar zal dienen te gebeuren tegen de achtergrond van de noodzaak tot verhoogde daadkracht. Aan dit alles zullen de Europese raden van ministers leiding moeten geven. Zeer hoop ik, dat de Nederlandse voorzitters de moeilijke taak, die ze in het tweede halfjaar te vervullen hebben, met visie tegemoet zullen treden in het belang van alle Europeanen.

De Miljoenennota 1976 en de conjunctuurpolitiek (II)

PROF. DR. J. N. F. BAKKER
DRS. A. H. A. VAN DER MEER

In ESB van 21 juli jl. beschreven de auteurs een aantal ontwikkelingen met betrekking tot de diepgaande structurele veranderingen sinds de jaren dertig. Zij deden dit om een aantal regels te ontwerpen voor de thans te voeren conjunctuurpolitiek met als doel het bestrijden van de inflatie. Deze week behandelen zij de conjunctuurpolitiek in de jaren zeventig en noemen zij een aantal uitgangspunten voor een betere conjunctuurpolitiek. Volgende week zullen de auteurs hun artikel afsluiten.

Conjunctuurpolitiek in de jaren zeventig

In deel I is een aantal ontwikkelingen beschreven die een beeld geven van de diepgaande structurele veranderingen die sinds de jaren dertig zijn opgetreden en daarmee uiteraard ook de condities voor een conjunctuurpolitiek via de Keynesiaanse receptuur grondig hebben gewijzigd. In het algemeen leiden deze thans tot een versterking van de krachten, die de „cost push” bevorderen. Dit is duidelijk het geval met de overheidssector zelve, waarvan de omvang relatief veel sterker is toegenomen dan de private (uitgaande van het beslag op het nationaal inkomen). De machtspositie van de productiefactor arbeid is zoals bedoeld structureel sterker geworden als gevolg van de hoge prioriteit die steeds is toegekend aan de werkgelegenheidsdoelstelling en van de uitbreiding van het stelsel van sociale verzekering. Bij de bedrijven hebben vooral sectoriële ontwikkelingen geleid tot sterk uiteenlopende loon- en winstontwikkelingen en tot concentratie, waarbij in verschillende landen de grootste ondernemingen in ruime mate hebben geprofiteerd van de expanderende overheidssector (defensiecontracten, aanleg infrastructuur en dergelijke).

Bij dit alles is de arbeidsinkomensquote trendmatig gestegen. Waarschijnlijk is in samenhang hiermee eveneens de structurele werkloosheid toegenomen, daar een stimulans tot substitutie van arbeid door kapitaal kan worden verwacht. Al deze factoren hebben wellicht de opwaartse verschuiving van de Phillips-curve in de hand gewerkt, die door verschillende schrijvers is waargenomen 1).

Voor de conjunctuurpolitiek hebben de geschetste structurele wijzigingen sinds de jaren dertig belangrijke consequenties, omdat hieruit voortvloeit dat steeds in sterke mate rekening moet worden gehouden met de mogelijke „cost push”-effecten van overheidsmaatregelen op dit gebied. Een stimuleringspolitiek in de recessie zal bijvoorbeeld niet meer uitsluitend of hoofdzakelijk volume-effecten op de produktie en de werkgelegenheid ten gevolge kunnen hebben, doch ook prijsseffecten. De mate waarin hiervan sprake is, hangt

mede af van de verwachtingen omtrent het verdere conjunctuurverloop bij het bedrijfsleven 2).

De Keynesiaanse remedie tegen een grote conjuncturele werkloosheid werd vooral gezocht in het opvoeren van de autonome bestedingen. Daarbij werd in de eerste plaats gedacht aan de investeringen, waarbij geen rekening werd gehouden met sectoriële effecten als gevolg van het activeren van de „wage push” en de daarmee samenhangende „spill over” naar structureel zwakke sectoren. Aangezien juist de zogenaamde „wage leaders” vooral voorkomen in de investeringsgoederensectoren inclusief de bouwnijverheid kan hierdoor in de hand worden gewerkt dat potentiële prijsstijgingen worden geëffectueerd. Voorts werd in de Keynesiaanse theorie een actieve rol toebedacht aan het overheidsbudget, waarbij een eventueel financieringsstekort langs monetaire weg zou kunnen worden gedekt zolang de grenzen van de volledige werkgelegenheid nog niet in zicht komen. Daarbij werd uiteraard geen onderscheid gemaakt tussen de conjuncturele en de structurele werkloosheid, welke vooral voortvloeit uit een te laag investeringsniveau in de bedrijven in samenhang met onvoldoende rendementsvooruitzichten op lange termijn.

Door de „cost push”-effecten die worden geactiveerd als gevolg van gunstiger winstvooruitzichten, kan echter heden ten dage niet zonder meer worden aangenomen dat monetaire financiering van overheidstekorten samenhangend met bestrijding van conjuncturele werkloosheid overwegend prijsneutraal zal uitwerken. Dit is evenmin het geval met financiering uit tijdelijke hogere autonome belastingopbrengsten, aangezien daarvan eveneens een „cost push”-effect mag worden verwacht. Uit het voorgaande vloeit derhalve voort dat bestrijding van een recessie in het bijzonder door stimulering van investeringsuitgaven waarvan de eventuele consequenties voor het overheidsbudget worden gedekt door monetaire financiering en/of belastingverhoging in de huidige structurele omstandigheden inflatoire effecten van niet geringe betekenis kan uitlokken. Het voor de hand liggende instrumentarium ter bestrijding van ongewenste loon- en prijsstijgingen blijkt daarbij hooguit slechts tijdelijk bruikbaar te zijn, zoals de ervaring met de „wage price guideposts” in de Verenigde Staten, de Britse inkomenspolitiek en ook de loon- en prijspolitiek in ons land heeft uitgewezen.

Van belang is voorts dat ook maatregelen die gericht zijn op een autonome verhoging van de consumptiequote (bijv. door daarop gerichte belastingverlagingen) evenmin prijsneutraal zullen uitwerken indien daardoor de winstvooruitzichten in de bedrijven worden verbeterd en loonstijgin-

1) Zie bijvoorbeeld P. Wonnacott, *Macroeconomics*, Homewood III 1974, blz. 276 en verder; R. A. Gordon, *Inflation in recession and recovery*, in: *Brooking Papers on Economic Activity*, 1, 1971.

2) E. S. Phelps, *Money wage dynamics and labor-market equilibrium*, *Journal of Political Economy*, 1968; M. Friedman, *The role of monetary policy*, *American Economic Review*, 1968.

gen worden uitgelokt, die op hun beurt weer prijsstijgingen ten gevolge kunnen hebben, met name indien het productie-apparaat moet worden uitgebreid. In eerste instantie zal een dergelijke belastingverlaging evenwel minder bijdragen tot de „wage push” dan een uitbreiding van de investeringsuitgaven, omdat niet hoeft te worden gevreesd dat de extra koopkracht die daardoor ontstaat vooral terecht komt in de (potentiële) „wage leading-sectors”.

Uit het voorgaande kan worden geconcludeerd dat door de sterk gewijzigde structurele omstandigheden sinds de jaren dertig een conjunctuurpolitiek langs traditioneel Keynesiaanse wegen in toenemende mate onuitvoerbaar dreigt te worden in verband met verschuivingen in opwaartse richting van de Phillips-curve. Het is voorts begrijpelijk dat in de VS invloedrijke auteurs in hun kritiek op een conjuncturele budgetpolitiek zover zijn gegaan, het bestaan van een strijdigheid tussen de doelstellingen van een hoge graad van werkgelegenheid en een stabiel prijspeil te ontkennen. M. Friedman is bijvoorbeeld van mening, dat „there is always a temporary trade-off between inflation and unemployment; there is no permanent trade off” 3).

Volgens verschillenden van hen hangt de werkloosheidsgraad op lange termijn vooral af van institutionele factoren op de arbeidsmarkt en niet van de globale effectieve vraag. Hoewel dergelijke opvattingen als eenzijdig kunnen worden beschouwd, kan niet worden ontkend dat door de geschetste ontwikkelingen een accentverschuiving van de conjunctuurpolitiek van de overheid in de hand zal kunnen worden gewerkt. Waar nu in verband met de mogelijke „cost push”-effecten vooral de verwachtingen met betrekking tot het toekomstige winst- en prijsverloop van belang worden, ligt het voor de hand dat in mindere mate wordt gedacht aan een eenzijdige stimuleringspolitiek via bijvoorbeeld het opvoeren van de autonome investeringen, doch dat het instrumentarium wordt afgestemd op het verloop van de recessie.

De eerste fase begint als de hoogconjunctuur omslaat. Deze is in het algemeen gekenmerkt door weinig hoopvolle verwachtingen ten aanzien van de toekomstige economische ontwikkeling. De dan optredende loon- en prijsstijgingen komen in hoofdzaak voort uit het najagen van inflatoire ontwikkelingen in de voorafgaande periode. Een actieve loon- en prijspolitiek kan dan een nuttige rol vervullen, te meer omdat een beginnende recessie vooral de groeisectoren treft en derhalve de krachten die aldaar de loonontwikkeling omhoog stuwten in betekenis afnemen.

Daarnaast zijn uiteraard maatregelen nodig die beogen de neergaande beweging zo spoedig mogelijk af te remmen. Belastingverlagingen ter stimulering van de consumptie liggen dan minder voor de hand, omdat verwacht mag worden dat door de onzekere economische vooruitzichten de daardoor geschapen extra koopkracht grotendeels zal worden opgepot, te meer omdat in de meeste westerse landen de primaire voorzieningen in voldoende mate aan de bevolking ter beschikking worden gesteld. Stimulering van de consumptieve overheidsuitgaven en van investeringsuitgaven met een korte „gestation period” lijkt in deze fase de meest aangewezen oplossing, waarbij vooral de mogelijke „wage push”-effecten mede een rol zullen spelen bij de keuze van de te nemen maatregelen. Is eenmaal het dieptepunt van de recessie bereikt, dan lijkt een algemene belastingverlaging ter stimulering van de consumptie meer bij te dragen tot beperking van het inflatietempo dan een voortzetting van de autonome investeringsuitgaven van de overheid, aangezien in het eerstgenoemde geval de extra koopkracht minder eenzijdig over de onderscheidende sectoren van de economie zal worden verspreid. Deze (conjuncturele) belastingverlaging kan in principe weer ongedaan worden gemaakt indien de opgaande beweging een eindweegs is gevorderd.

In een dergelijke situatie kan dan bovendien een begin worden gemaakt met de consolidering van vlottende schulden van de overheid die als gevolg van eventuele financieringstekorten in de voorgaande fase zijn ontstaan. Het zal duidelijk zijn dat op grond van de mogelijke inflatoire effecten

van deze vlottende liquiditeitsmassa („cost push”-effecten) hiermee bij voorkeur niet behoeft te worden gewacht tot de conjuncturele werkloosheid geheel is verdwenen.

De in voorgaande alinea's weergegeven gedragslijn vooronderstelt uiteraard het bestaan van een structuurpolitiek op lange termijn, die bijdraagt tot een evenwichtige ontwikkeling. In dat kader vinden de overheidsinvesteringen normaal doorgang en worden voldoende maatregelen getroffen om een gewenst investeringsniveau door de bedrijven op lange termijn te stimuleren. Een dergelijke structuurpolitiek dient er ook toe bij te dragen dat aan de daling van de werkgelegenheid en de productie in tijden van recessie grenzen worden gesteld. Door verschillende schrijvers is dan ook met recht betoogd dat door het scheppen van gunstige vooruitzichten voor een stabiele ontwikkeling een conjunctuurpolitiek het meest effectief kan sorteren.

Het achterwege blijven van een krachtige en actieve stimuleringspolitiek in tijden van recessie in de Keynesiaanse zin (waarbij derhalve vooral de nadruk wordt gelegd op de uitgavenpolitiek, en meer in het bijzonder op het stimuleren van de overheidsinvesteringen) kan uiteraard ten gevolge hebben dat daardoor in de bedrijven gedurende langere perioden dan tot dusverre gebruikelijk was een conjuncturele werkloosheid kan blijven voortbestaan. Er doet zich dan een afwegingsproblematiek voor als weergegeven door de Phillips-kromme. Gedurende geruime tijd overheerste in sterke mate de opvatting dat in een dergelijk geval aan de werkgelegenheidsdoelstelling de voorkeur diende te worden gegeven en men maar met de inflatie moest leren leven. Als argument voor deze prioriteitskeuze is wel aangevoerd, dat er bij een inflatieproces tegenover elke verliezer een winnaar staat, terwijl werkloosheid slechts verliezers oplevert 4). Tegen een dergelijke voorstelling van zaken is een zeker verzet groeiende, met name van de zijde van hen die betogen dat elk inflatieproces op lange termijn zich zelf versterken kan, zodat op den duur een zodanig ingrijpen noodzakelijk wordt dat als gevolg daarvan de werkloosheid wederom in sterke mate toeneemt.

Tegenover de voordelen van de werkloosheidsbestrijding op korte termijn staan dan de nadelen van het productieverlies als gevolg van een uit de hand gelopen geldontwaarding 5). Voorts kan nog worden gewezen op het feit dat in tegenstelling tot de jaren dertig er thans in veel mindere mate sprake is van „poverty amidst of plenty” zodat de prioriteit van de werkgelegenheidsdoelstelling (uiteraard nog steeds opgevat in conjuncturele zin) aan overtuigingskracht heeft ingeboet 6). Het argument dat bij een inflatie tegenover elke verliezer een winnaar staat komt voorts in een ander daglicht te staan indien men de verdeling van de verliezen en de winsten over de onderscheidene bevolkingsgroepen in aanmerking neemt; het is dan niet uitgesloten dat een langdurige en krachtige inflatie vele verliezers en weinig winnaars oplevert. Daarbij komt dat de directe lasten van de werkloosheid in beginsel slechts door een kleine bevolkingsgroep worden gedragen, die daarvoor langs andere wegen kan worden gecompenseerd. In plaats van het op de voorgrond stellen van de volledige werkgelegenheid als doelstelling treedt dan een analyse van de kosten en baten van een eventuele verschuiving langs c.q. van Phillips-curve, waarbij uiteraard niet alleen met de effecten op korte termijn rekening mag worden gehouden en bij de afweging bovendien de uitgangssituatie en de geraamde omvang en aard van

3) M. Friedman, t.a.p., blz. 11.

4) P. Wonnacott, t.a.p., blz. 265.

5) A. Okun, *The political economy of prosperity*, New York, 1970, betoogde dat in de VS een verandering van 1% in het werkloosheidspercentage op korte termijn gepaard ging met een verandering in omgekeerde richting met 3% van het reële BNP. Dit is veel meer dan op grond van een Cobb-Douglas-productiefunctie op lange termijn mag worden verwacht.

6) De nadelen van een uit de hand gelopen inflatie zijn onlangs nog eens op overtuigende wijze uiteengezet door J. Zijlstra, *Inflation and its impact on society*, *De Economist*, 1975.

de verschuiving een rol spelen. In het algemeen mag daarbij worden verwacht dat een marginale groep werklozen die men wil inschakelen een ongunstiger „batig saldo” zal opleveren naarmate de conjuncturele werkloosheid geringer van omvang is.

Een dergelijke analyse zal ertoe kunnen bijdragen dat de procyclische werking die al vanouds aan de conjunctuurpolitiek is toegeschreven (bijv. veroorzaakt doordat allerlei vertragingen in de voorbereiding en besluitvorming omtrent investeringsprojecten optreden waardoor werkgelegenheidsprogramma's pas hun effect doen voelen indien hieraan om conjuncturele redenen nauwelijks meer behoefte bestaat) afneemt, waartegenover wordt aanvaard dat een zekere conjuncturele werkloosheid in de bedrijven een meer duurzaam karakter zal kunnen krijgen door het achterwege blijven van een krachtige stimuleringspolitiek via het opvoeren van de autonome investeringen door de overheid.

Uitgangspunten voor de conjunctuurpolitiek in Nederland

De in voorgaande paragrafen geschetste ontwikkelingen gedurende de laatste decennia hebben ook voor ons land een grote mate van relevantie. De sedert de jaren dertig sterk toegenomen betekenis van de collectieve sector (in het bijzonder door de krachtige uitbouw van ons stelsel van sociale verzekeringen) heeft tot een situatie geleid dat hiervan latent en daadwerkelijk een „cost push”-effect uitgaat. Dit is eveneens het geval met de ontwikkelingen in het bedrijfsleven. Van de zijde van de ondernemingen komen deze voort uit de concentratie gedurende de laatste vijftien jaar, van de zijde van de vakbonden bovendien uit een sterke toename van de strijdlust (om met Pen te spreken). Ook in ons land heeft de versterking van de structurele positie van de aanbodzijde op de arbeidsmarkt hoogstwaarschijnlijk bijgedragen tot een niet onbelangrijke toename van de arbeidsinkomensquote sedert het begin van de jaren zestig 7).

Het verschijnsel van het „wage leadership” is in ons land voorts niet onbekend. Als zodanig hebben de afgelopen jaren bijvoorbeeld de bouwnijverheid, de metaalsector en de (petro)chemische nijverheid gefungeerd, en kunnen „spill over”-effecten op stagnerende sectoren aanwijsbaar worden vastgesteld. Door het zogenaamde trendbeleid werden deze effecten doorgeleid naar de overheidssector die mede als gevolg van de omstandigheid dat aldaar relatief veel hoogwaardige arbeidskrachten werkzaam zijn (bij de overheid is het gemiddeld inkomen per werkende hoger dan in de bedrijven) heeft bijgedragen tot de „wage push”. De in ons land relatief belangrijke dienstensector ondervond ook hiervan de repercussies aangezien in vele dienstverlenende bedrijven voor de beloning van arbeidskrachten de situatie in de overheidssector als uitgangspunt wordt genomen. Ook van de concentratie van een groot deel van onze bedrijvigheid in bepaalde regionale gebieden enerzijds en de vrij grote mate van geografische immobiliteit van de arbeid anderzijds kan een belangrijk „cost push”-effect zijn uitgegaan. Naast deze factoren van algemene aard zijn er ook een aantal meer specifieke gegevens.

Allereerst is er dan het zeer open karakter van onze economie, waardoor enerzijds vrij weinig kan worden gedaan tegen autonome prijsstijgingen die in het buitenland hun oorsprong hebben gevonden (men denke aan de betalingsbalanstekorten van de VS in de jaren zestig) en nog vinden (energie, voedingsmiddelen), en anderzijds grenzen zijn gesteld aan de mate van geldontwaarding; deze kan onder de huidige omstandigheden uiteraard niet onafhankelijk worden gemaakt van hetgeen bij onze belangrijkste handelspartners plaatsvindt. Daarbij worden eventuele nadelige ontwikkelingen op onze exportmarkten die de concurrentiekracht van het bedrijfsleven aantasten, wat betreft de betalingsbalanseffecten voor een deel ondervangen door de opbrengsten van het uitgevoerde aardgas. Dit alles stelt grenzen aan de mate waarin ons land de inflatie daadwerkelijk

kan worden bestreden of op zijn beloop gelaten. Het zeer open karakter van onze economie heeft nog in een ander opzicht tot gevolg dat de conjunctuurpolitieke bewegingsvrijheid in ons land zeer beperkt is, en wel in die zin dat de waarde van de multiplier (zoals bekend een belangrijke datum voor deze politiek) mede door het omvangrijke import-lek, zeer gering is 8).

Dit heeft tot gevolg dat de omvang van het inkomenseffect van een autonome verhoging van de overheidsuitgaven beperkt blijft. Nemen we bovendien in aanmerking dat sedert de jaren dertig de kapitaalintensiteit zeer sterk is toegenomen, dan vloeit hieruit voort dat ook het werkgelegenheidseffect van door de overheid geëntameerde conjuncturele investeringsprogramma's niet groot kan zijn, tenzij hiervoor relatief omvangrijke bedragen beschikbaar worden gesteld. Voor een raming van het werkgelegenheidseffect van overheidsbestedingen kan bijvoorbeeld worden verwezen naar de uitkomsten van het onderzoek van Den Hartog c.s. 9), volgens welk een verhoging van het volume van de autonome bestedingen met f. 1 mrd. gedurende drie achtereenvolgende jaren slechts een geschatte extra werkgelegenheid van 13.600 plaatsen scheidt (gecumuleerd over vijf jaar). Daarbij dient in aanmerking te worden genomen dat de auteurs zich in hoofdzaak hebben beperkt tot de structurele ontwikkeling op middellange termijn en derhalve de negatieve effecten van de groei van de geldhoeveelheid en meer in het algemeen de monetaire aspecten buiten beschouwing hebben gelaten.

Ook kan worden verwezen naar een raming in de *Miljoenennota 1975* 10) volgens welke een volumestijging van f. 0,6 mrd. (overeenkomend met een werkelijke uitgavenstijging van ruim f. 2 mrd., waarin de prijsstijging mede is verdisconteerd) resulteert in een volume-acres van de werkgelegenheid van 10.000 à 15.000 manjaren.

Mede gezien deze hoge kosten van een stimuleringspolitiek in verhouding tot de baten ligt het ook in ons land voor de hand dat het accent van de conjunctuurpolitieke maatregelen meer wordt verlegd van het stimuleren van investeringen naar het afremmen van de gevolgen van de omslag van de conjunctuur. In dit verband is het verklaarbaar dat een aantal instrumenten zijn ingevoerd die tot voor betrekkelijk korte tijd onbekend waren, zoals tijdelijke en algemene verlichtingen van de premiedruk van de sociale verzekeringen ten gunste van de ondernemingen en specifieke maatregelen ter bescherming van arbeidsplaatsen die bij een meer normale economische ontwikkeling rendabel kunnen worden geacht. Dergelijke instrumenten waren uiteraard ook noodzakelijk geworden in verband met de sterk verslechterde solvabiliteitspositie van vele ondernemingen, grotendeels veroorzaakt door het feit dat jarenlang loonsverhogingen zijn toegekend die niet in overeenstemming waren met de produktiviteitsontwikkeling, en niet of niet volledig in de prijzen konden worden doorberekend, zodat de winstcapaciteit werd aangetast en in toenemende mate een beroep op vreemd vermogen noodzakelijk bleek. Bescherming van bestaande arbeidsplaatsen in de bedrijven blijkt bovendien op korte termijn goedkoper te zijn dan scheppen van nieuwe arbeidsplaatsen 11).

7) CPB, *Centraal Economisch Plan 1975*, blz. 264/65, waar is vermeld, dat de arbeidsinkomensquote van bedrijven van 1960 tot 1975 is toegenomen van rond 70% naar 81% in 1975 (exclusief delfstofwinning, openbare nutsbedrijven en exploitatie van woningen zelfs naar 90%). Zie ook *MEV 1976*, blz. 67.

8) Th. A. Stevers, *Openbare financiën en economie*. Leiden, 1971, blz. 35, noemt een waarde van maximaal 1.

9) H. de Hartog, Th. C. M. J. van de Klundert en H. S. Tjan, De structurele ontwikkeling van de werkgelegenheid in macro-economisch perspectief, uit: *Preadviezen van de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde 1975*. Den Haag, 1975, blz. 81.

10) *Miljoenennota 1975*, blz. 62.

11) Volgens een opgave van het Ministerie van Economische Zaken zijn tot dusverre in 1974 en 1975 60.000 arbeidsplaatsen behouden gebleven ten koste van een bijdrage ten laste van de overheidsmiddelen groot f. 519 miljoen. Zie *Het Parool*, 31 januari jl., blz. 15.

Een sterke nadruk op een stimuleringspolitiek, in het bijzonder gericht op het opvoeren van de overheidsinvesteringen is zoals gezegd bezwaarlijk daar een latente „wage push” kan worden geactiveerd voordat de bestrijding van de conjuncturele werkloosheid in voldoende mate resultaten heeft afgeworpen. In dit verband kan worden verwezen naar de niet geringe betekenis van de (onderlinge) inter-sectoriële bestedingseffecten van de „wage leaders” in ons land (12), alsmede naar het feit dat het Centraal Planbureau in zijn jaar-model rekening houdt met het bestaan van een Phillips-relatie en deze derhalve erkent (13). Het is dan ook weinig bemoedigend en te betreuren dat het door de regering gevoerde loon- en prijsbeleid voor 1976 gevaar dreigt te lopen door de verbeterde winstvooruitzichten, gedeeltelijk als gevolg van de gevoerde conjunctuurpolitiek.

Met betrekking tot de dekkingspolitiek die in verband met conjunctuurprogramma's van de overheid wordt gevolgd is het bovendien van belang rekening te houden met eventuele inflatoire effecten van monetaire financiering, die zoals we zagen reeds geruime tijd voordat alle conjuncturele werkloosheid is verdwenen, kunnen optreden. In dit verband verwijzen wij naar de resultaten van de studie van Knoester en Buitelaar (14), die op grond van hun model o.a. tot de conclusie komen, dat een inflatoire impuls van f. 700 mln. in de vorm van open-markt-aankopen vooral in het tweede jaar een niet onbelangrijke invloed op het loon- respectievelijk prijspeil uitoefent, namelijk ca. 1% respectievelijk ¼%. Doordat zij uitgaan van tijdreeksen die de periode 1953-1969 omvatten, mag worden verwacht dat het hier gaat om „conservatieve” ramingen.

Wij laten dan hierbij de indirecte effecten buiten beschouwing, die kunnen voortvloeien uit eventuele moeilijkheden bij de consolidatie van deze vlottende schuld in de toekomst (een en ander in verband met de verminderde bereidheid van de beleggers hun middelen op lange termijn af te staan) en uit de rentebetalingen, die immers in de toekomst de overheidsuitgaven kunnen doen toenemen.

Ten slotte zij nog in het kort verwezen naar de kwalitatieve aspecten van de werkgelegenheid die door stimuleringsprogramma's worden geschapen. Zoals bekend is in de loop der laatste jaren het ontwikkelings- en scholingsniveau van de doorsnee Nederlandse arbeider sterk toegenomen, zodat momenteel een deel van de structurele werkloosheid kan worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat de vraag naar beter gekwalificeerde arbeid geen gelijke tred heeft ge-

houden met het aanbod. Wanneer hiermee geen rekening wordt gehouden, groeit de kans dat de met veel moeite en kosten via een stimuleringsbeleid in bijvoorbeeld de bouw- of metaalnijverheid geschapen arbeidsplaatsen moeten worden opgevuld met buitenlandse arbeidskrachten. Dit zal uiteraard te meer het geval kunnen zijn indien de inkomens- en werkgelegenheidseffecten uiteindelijk grotendeels belanden in de meer ontwikkelde regionale gebieden, zoals de Rijnmond.

J. N. F. Bakker
A. H. A. van der Meer

12) Zie bijvoorbeeld CPB, *De Nederlandse economie in 1973*, blz. 98 t/m 101, waaruit de sterke verwevenheid van deze sectoren ten opzichte van elkaar blijkt.

13) Zie CPB, *Centraal Economisch Plan 1971*, blz. 181 en verder. In het jaar-model worden optredende spanningen bij het bereiken van een hoge graad van werkgelegenheid gerelateerd aan de beschikbare arbeidsreserve. Wat de loonvorming betreft, wordt de verandering in het gemiddeld verdiend loon per jaar mede in verband gebracht met een kromlijnige functie van het niveau der geregistreeerde werkloosheid. Ook wordt een effect van veranderingen in de werkgelegenheid op de invoer (via het Zijlstra-effect) in aanmerking genomen. De prijsstijging van consumptiegoederen wordt weer gedeeltelijk gerelateerd aan de veranderingen in de loonkosten per eenheid produkt. Het jaar-model 1969 is echter aan revisie toe, mede omdat de laatste jaren verschuivingen van de Phillips-curve moeten zijn opgetreden.

14) Zie A. Knoester en P. Buitelaar, *De interacties tussen de monetaire en reële sector in een empirisch macro-model voor Nederland*, *Maandschrift Economie*, juli 1975. Hun model is wat het liquiditeitsblok betreft meer uitgewerkt dan het jaar-model van het CPB, dat werkt met één liquiditeitsvergelijking. Bovendien is gepoogd de reële sector in ruimere mate met de monetaire te integreren, waarbij zij de koppeling van de monetaire en de reële sector laten lopen via de daggeldrente alsmede een monetaire onevenwichtigheidsindicator, die tot uitdrukking brengt dat verstoringen in het evenwicht tussen vraag en aanbod van geld niet direct ten volle doorwerken in het prijsmechanisme. Van een dergelijke verstoring is bijv. sprake indien aan- en verkopen op de open markt plaatsvinden. In hun CS-model is evenwel een monetair afremmingsmechanisme ingebouwd dat grotendeels berust op het terugkoppelingseffect van het ontstane tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans na een overbesteding (Vgl. C. A. van den Beld, *Dynamiek der ontwikkeling op middellange termijn*, Rotterdam, 1967, die voor de eerste maal een dergelijk model heeft geïntroduceerd). Daarbij is uiteraard geen rekening gehouden met de gevolgen van de sterk toegenomen aardgasopbrengsten na 1970 als gevolg van buitenlandse verkopen, waardoor vertragingen in de afremming kunnen ontstaan.

ESB

Ingezonden

Het dilemma van een lezer

DR. G. R. EYZENGA

Na lezing van het artikel van collega Heijnsdijk in *ESB* van 26 mei jl. waarvan hij de kop „Het dilemma van de economische wetenschap” meegaf, zag ik mij voor het dilemma geplaatst te reageren of zijn uitspraken voor kennisgeving aan te nemen. Aanvankelijk neigde ik tot het laatste en wel uit de overwegingen dat:

a. de kern van hetgeen Heijnsdijk t.a.v. de economie opmerkt allerm minst nieuw en verrassend is en dus eigenlijk weinig nieuwsaarde heeft,

b. het schrijven van een ingezonden stuk een bestaande prioriteitenlijst doorbreekt, wat weer het nodige ongerief meebrengt, terwijl

c. het leveren van commentaar in het algemeen zelden tot gevolg heeft dat de schrijver van het daartoe aanleiding gevende stuk zijn gedane uitspraken modificeert dan wel inslikt.

Daar komt bij dat het op dit moment ca. dertig graden in de schaduw is en dan gaan de gedachten eerder uit naar zwem-

baden, terrasjes en koele glazen bier dan naar dilemma's van vakgenoten. Kortom, waar maakt een mens zich eigenlijk druk over?

En toch heeft die Heijnsdijk het hem gelapt en zit ik nu in tamelijk ongepaste kledij in de dubbele betekenis van het woord te zweten op een gepast antwoord. De reden daarvoor is in het kort de volgende. Hoewel ik het op veel punten met mijn collega eens kan zijn, vind ik toch dat hij zich hier en daar wat onzorgvuldig uitdrukt en verder een paar m.i. belangrijke zaken onvermeld laat. Hierdoor kan een schief beeld ontstaan van de economie in ons land en daarmee zijn we niet in het minst gediend. Vandaar toch maar deze korte reactie ter aanvulling en correctie op het genoemde artikel.

Een oud probleem

Het dilemma waarover Heijnsdijk het in zijn stuk heeft, is niet nieuw in die zin

dat economen het zich reeds lang bewust zijn. Bovendien zou ik het willen opsplitsen in twee dilemma's, namelijk dat van de economische wetenschap en dat van de econoom. Sinds een lange reeks van jaren wordt hierover op vakcongressen en in vakbladen gesproken en geschreven. Alhoewel ik het met de schrijver eens ben dat recentelijk Huetting en Klant nog al wat publiciteit hebben gehad, is het goed te weten dat zij niet de enigen of de eersten waren die zich met dit vraagstuk hebben beziggehouden. Ik wil hier niet alle namen van vakgenoten uitputtend noemen, maar slechts een uitzondering maken voor Prof. Dr. Bosman uit Groningen, die reeds in 1972 in een reeks artikelen in het *MBA* op deze problematiek heeft gewezen 1). Tevens is hij destijds in zijn inleiding op een serie artikelen, verzorgd door de vakgroep bedrijfseconomie van de Rijksuniversiteit te Groningen in dit blad, uitvoerig op de methodologische aspecten te dienaangaande ingegaan 2). Zelf heeft Heijnsdijk in een ingezonden stuk in *ESB* van 15 januari 1975 nog eens op een ietwat andere wijze vertolkt wat hij in zijn onderhavige artikel heeft herhaald.

De reden waarom ik deze feiten hier releveer is o.a. dat Heijnsdijk het in zijn artikel bij voortdurende heeft over de econoom, zonder daarbij te verduidelijken wie hij daarmee nu wel bedoelt. Als aanvulling daarop zou ik willen memoreren dat in het algemeen bedrijfseconomen een wat andere kijk hebben op het vak dan macro-economen en voorts dat bij de zojuist genoemde vakgroep al sinds de jaren zestig een ontwikkeling aan de gang is die stuurt in een richting van een gedragswetenschappelijke benadering van de besluitvorming binnen de (bedrijfs)-economische wetenschap. Verschillende, in het kader van de genoemde serie verschenen, artikelen geven daar m.i. duidelijk blijk van 3).

Ik zou dit hoofdje dan ook willen afronden met de volgende vragen aan het adres van mijn collega in Rotterdam.

1. Wie heeft hij op het oog als hij het heeft over de econoom?
2. Is hij met mij van mening dat er methodologische (en andere) verschillen bestaan in de wijze van aanpak van bedrijfseconomen en macro-economen?
3. Is hij op de hoogte met de ideeën die daaromtrent bij de zusterfaculteiten elders in ons land bestaan?
4. Wenst hij alsnog zijn uitspraak te handhaven dat (ik citeer blz. 506): „De economie, zoals die heden ten dage wordt gedoceerd aan Nederlandse Universiteiten (...) lijkt van een maatschappijwetenschap „gedegradeerd” tot hulpwetenschap zoals van de wiskunde”?

Het imago van de economie en de econoom

Het dilemma van de economische wetenschap, waarover Heijnsdijk spreekt, is m.i. veeleer een dilemma van de bedrijven van het vak, de economen. Zij maken het vak tot wat het is en bepalen het imago daarvan. Mijn collega hekelt dat imago met zijn opmerking (blz. 505): „De econoom weet het en beveelt een bepaald soort gedrag aan”. De vraag die hij jammer genoeg niet stelt is hoe dit imago tot stand komt of is gekomen. Ik zou daarvoor in dit korte bestek twee redenen willen noemen. In de eerste plaats — en daarin ben ik het met Heijnsdijk eens — bestaat er nog steeds een categorie van vakgenoten die zozeer overtuigd zijn van de isomorfie tussen hun model en de werkelijkheid, dat ze menen „keiharde” uitspraken te blijven kunnen en moeten geven over de problemen die zich momenteel in onze economie dagelijks aandienen. Het schijnt hen daarbij nauwelijks te deren dat ze er meestal mijlenver naast zitten. Heijnsdijk zegt het al: hun model is goed, maar de werkelijkheid deugt niet in hun ogen. Genoemde categorie komt in verhouding vaak voor de tv, radio en in de schrijvende pers aan bod.

In de tweede plaats (en die noemt Heijnsdijk niet) wordt er m.i. vrijwel dagelijks door journalisten van — met name — radio en tv een aanhoudende en verbeterde aandringing uitgeoefend op door hen ondervraagde personen (w.o. economen) om *harde* uitspraken te doen. Als een ondervraagde blijk geeft over een genuanceerd denkvermogen te beschikken, kapt de journalist hem subiet af met een suggestieve vraag waarop slechts een binair antwoord mogelijk is.

Niet alleen economen, maar ook anderen (politici!) worden op deze wijze geprovoceerd tot het doen van beweringen die ze achteraf soms betreuren, maar die de journalist in kwestie ondertussen wel even een „lekker item” hebben opgeleverd. Niet zo handig van die ondervraagden zou men denken, maar een camera en een microfoon schijnen ontremmend te werken op bepaalde figuren.

Toegegeven er zijn vakgenoten die in actualiteitenrubrieken voor radio en tv graag de „autoriteit” uithangen en met het air van de wereld in de toestand onduidelijke klaarheid menen te kunnen verschaffen. Zij zijn altijd van harte welkom. Veel redacties van dit soort van programma's missen kennelijk het onderscheidend vermogen om „kreten” en „verantwoorde en overdachte” uitspraken van elkaar te kunnen scheiden.

Veel minder welkom zijn degenen die passen voor de rol van „item-maker” en zich van hun wetenschappelijke verantwoordelijkheid bewust zijn. Twijfelaars en weifelaars doen het niet zo goed op de buis. Ze zijn dan ook in verhouding minder in beeld.

Concluderend merk ik op dat het imago van ons vak voor het merendeel *naar buiten toe* wordt bepaald door het imago van een handvol „druktmakers” die a groep niet in het minst representatief voor de econoom of de ingenieur en

Daarbij laat men zich graag aankondigen met alle functionele en persoonlijke titels, om vervolgens gespeend van enige wetenschappelijk gebruikelijke terughoudendheid „voor de vuist weg politieke uitspraken te doen. Op deze wijze wordt de wetenschap op een onnavolgbare wijze voor schut gezet. Nogmaals, het betreft hier een kleine groep die regelmatig ons beeldscherm verduistert.

Eerste klasse en tweede klasse restaurat.

Dan kom ik nu tot mijn laatste punt namelijk de restauratiepogingen van de economie, zoals Heijnsdijk die in zijn stuk opsomt. Als hij zegt dat het isoleren van het economische aspect niet mogelijk is en dat de economie een gedragswetenschap is, kan ik een eind met hem mee gaan.

Het daarna volgende schema (blz. 50) roept bij mij vragen op. Er wordt daar immers gesteld dat een aantal bestaande (gedrags)wetenschappen (w.o. de economie) uitmonden in een „overkoepelende gedragswetenschap. Mijn onbegrip hierover leidt tot de volgende vraag aan mijn collega. Als je de economie een gedragswetenschap noemt, hoe kun je dan het resultaat van een operatie ook gedragswetenschap noemen al is het dan ook een „overkoepelende” vorm? Akkoord, mooie term, maar wat is het verschil tussen de kolommen en de onderste balk in de figuur? M.a.w. hoe kom ik in concreet vanuit een aantal gedragswetenschappen tot die „overkoepelende” gedragswetenschap?

Daarop geeft Heijnsdijk (nog) geen antwoord en laat het verder aan de vakgenoten over, ze mogen het zelf uitzoeken. Dat noem ik dan maar even een *tweede-klasse-restauratie*, mét zelfbedieningservice dus. Zou Heijnsdijk niet veel liever zelf een mogelijke weg willen aanbevelen? Ik hoop dat hij mij en anderen op onze wenken wil bedienen en daarmee promoveert van cafetariahouder tot een *eerste-klasse-restaurateur*.

G. R. Eyzeng

1) A. Bosman, Het handelen in de economie. (5 artikelen), *MBA*, nrs. 906 (1972), 908 (1972), 909 (1972), 910 (1973), 918 (1973).

2) A. Bosman, Inleiding, *ESB*, 17 januari 1973; Organisatie, gedrag en handelen, *ESB*, 21 februari 1973; Mensen, gedrag en handelen, *ESB*, 11 april 1973; Groepen, gedrag en handelen, *ESB*, 11 juni 1973.

3) Zie bijv. R. R. van den Heuvel en P. Zwart, Marketing en omgeving, *ESB*, 1 februari 1976. R. R. van den Heuvel en J. Pater, Consumentengedragstheorieën, 2 april 1976.

De intra- en interregionale input-output-tabel-1970 voor Rijnmond en overig Nederland

B. C. VAN DER WEIDE
DR. D. VAN DER WERF

Aangezien het Centraal Bureau voor de Statistiek laat is met de samenstelling van de regionale rekeningen en input-output-tabellen voor het jaar 1970 stelden de auteurs van dit artikel een intra- en interregionale input-output-tabel voor Rijnmond en overig Nederland samen. De heer Van der Weide is statisticus bij de economische afdeling van het Openbaar Lichaam Rijnmond en de heer Van der Werf was tot voor kort hoofd van deze afdeling.

Waarom?

Om redenen van administratieve aard is het Centraal Bureau voor de Statistiek erg laat met de samenstelling van de regionale rekeningen en input-output-tabellen voor het jaar 1970. Tot nog toe zijn nog slechts gegevens over de regionale productie en de primaire kosten beschikbaar gekomen. De laatste regionale input-output-tabellen hebben betrekking op 1965.

Intussen staat de ontwikkeling van de industriële structuur niet stil. Met name heeft zich in de tweede helft van de jaren zestig de ontwikkeling van de zeehavenindustrie doorgezet. Een betrouwbare analyse en voorspelling van de economische

Schema van de intra- en interregionale tabel voor 1970 (voor toelichting, zie eind artikel)

	Rijnmond	Σ	overig Nederland	Σ	Σ	Rijnmond	overig Nederland	uitvoer en voorraad- vorming	Σ	Σ
Rijnmond	6		6		4	7	7	3	3	1
Σ	5		5							
overig Nederland	6		6		4	7	7	3	3	1
Σ	5		5							
Σ	4		4							
2 invoer			2 invoer			7	7	1		1
1 overige primaire kosten			1 overige primaire kosten			7	7	1		1
Σ										
Σ	1		1			1	1	1		

Intra- en interregionale input-outputtabel voor Rijnmond en overig Nederland in 1970 (op basis van het verbruik in mln gld) (S.B.I.-code - berekend door Rijnmond)
Intermediaire leveringen

Bedr. Klasse	Landbouw	Kolenmijnbouw	Overige delfstoffen	Voeding dierlijk	Voeding overig	Drank en tabak	Textiel-industrie	Kleding-industrie	Leder-schoenindustrie	Hout-industrie	Papier-industrie	Grafische industrie uitgeverijen	Chemie olie	Bouwmaterialen	Basis metaal	Overige metaal	Openbare nutsbedrijven	Bouwnijverheid	Handel Horeca	Vervoer + commercieel bedrijven	Banken verzekeringen	Woningzakelijke diensten
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Van Rijnmond aan Rijnmond																						
1 Landbouw, bosbouw, visserij	37.8			48.5	88.1	.8				.6	.1		.8						1.6	.9		
2 Kolenmijnbouw					.1																	
3 Overige delfstoffenwinning	.1												1.3	2.1				.5				
4 Voeding (dierlijke producten)	.1			.8	5.3	.1			.1										2.3	1.0		
5 Voeding (overige producten)	61.9			.9	236.3	13.3					.1		8.6					.2	10.3	4.1		
6 Dranken, tabak	.2				.5	5.4									1.0		.2		7.8	11.7		
7 Textielindustrie							.2						1.3			.3		.1	.2	.8		
8 Kledingindustrie								.2														
9 Leder-, schoenindustrie																						
10 Hout- en meubelindustrie	.1				.7	.6				4.1	.1		1.6	.1	.7	6.1		15.6	.9	.6	.1	
11 Papierindustrie	.1			.1	5.4	.7				.1	1.8		1.7	8.1	.1	.5	1.2	.2	5.5	.5	.6	.2
12 Grafische industrie en uitgeverijen	.1			.1	3.4	2.5	.1	.2		.3	.5		56.5	17.6	.2	1.6	4.0	.4	2.4	16.3	9.3	19.2
13 Aardolie, chemie en rubber	2.6		.1	.2	7.1	2.8	.5	.3	.2	1.0	2.5		2.3	645.3	.4	3.0	13.3	46.8	28.1	15.7	136.9	6.6
14 Bouwmaterialen, aardewerk	.1				1.3	.5				.1			2.6	4.1	.5	2.6		54.0	.2			
15 Basismetaal + metaalproducten	2.7			.2	7	8.8	.9	.2	.1	1	3.0	.3	.5	41.0	.7	180.2	97.0	3.6	66.7	19.0	12.2	9.0
16 Overige metaal	.8		.1	.1	1.2	.2				.4			7.1	.1	.1	9.7	51.7	4.4	14.6	14.8	66.0	1.3
17 Openbare nutsbedrijven	.4		.1	.1	5.0	1.3	.1	.1		.6	.6		.9	52.2	1.4	5.6	7.9	3.9	3.7	8.2	13.5	11.8
18 Bouwnijverheid	7.2		.1	.2	6.5	1.2	.5	.5	.1	1.0	1.2		1.9	30.1	2.7	8.0	16.3	3.6	120.7	13.0	18.2	14.4
19 Handel, horeca, reparatie	2.5		.3	.3	26.4	9.5	.6	1.1	.1	5.2	3.6		3.2	44.2	4.4	8.7	21.1	1.7	40.1	26.5	51.2	11.0
20 Vervoer + comm. bedrijven	2.3		.8	.5	9.1	3.7	1.2	.4		1.6	.6		23.6	52.5	2.7	5.3	19.3	.4	19.3	252.7	311.3	145.4
21 Bank en verzekering	3.9			.2	2.3	1.2		.1		.4	.2		.8	12.6	.9	2.4	6.9	.1	5.6	14.8	30.7	235.5
22 Woningbezit + zakelijke diensten	1.0		.1	.1	2.7	.6	.1	.2	.1	.6	.4		8.4	14.6	.2	1.1	2.9	.5	6.1	17.8	15.8	25.8
23 Medische diensten	0.9																					1.6
24 Cultuur en recreatie					1.4	1.0	.1			.1	.1		1.2	4.7		.3				1.6	.2	.1
25 Overige dienstverlening					1.5	.2	.2	.2	.1	.1	.2		.4	3.2	.2	.4	1.5	.3	.4	4.6	4.2	6.2
26 Niet anders genoemd	.2		.0		1.8	.2				.4	.3		.9	14.0	.7	4.3	12.4	.9	.4	.5	43.0	5.4
27 Bankrente																						2.5
28 t/m 27	124.8		1.9	52.8	415.1	46.8	3.9	4.0	.8	19.6	12.5		102.5	964.9	20.9	231.9	264.9	66.5	378.7	434.3	732.1	495.7
Van overig Nederland aan Rijnmond																						
29 Landbouw, bosbouw, visserij	7.8			241.1	46.5	4.4	.7	.3		1.9	.5		.4	.1					3.5	.5		
30 Kolenmijnbouw													1.4		.9		4.2					.1
31 Overige delfstoffenwinning	.9			.1	.1								16.7	6.4					1.0			
32 Voeding (dierlijke producten)	.1			14.1	15.8	.4			.1										9.4	2.0		
33 Voeding (overige producten)	31.2			1.7	246.9	30.7							.6						5.6	2.1		
34 Dranken, tabak	.2				.3	13.7					.1		.2			.1			21.3	.8		
35 Textielindustrie	1.2			.2	2.0		8.7	8.4	.1	1.8	.9		.1	8.8		1.1	5.2	.1	2.4	3.1	6.7	
36 Kledingindustrie								3.3														
37 Leder-, schoenindustrie	.1				.1				.1	.2			.1	.3		.1	.6			.3		
38 Hout- en meubelindustrie	1.2			.1	1.0	1.8	.3	.1	.1	5.0	.3		.2	7.3	1.0	3.4	66.9	.2	49.5	5.0	2.0	
39 Papierindustrie	.3			.8	16.1	4.0	.4		.2	20.7			23.1	16.9	.3	1.6	3.1	.1	1.5	20.2	1.2	.7
40 Grafische industrie en uitgeverijen	.8			.6	3.0	4.2	.5	.4		.6	.5		36.3	29.2	.4	3.1	7.3	.5	3.9	27.6	9.2	13.9
41 Aardolie, chemie en rubber	5.4		.1	1.0	12.7	2.9	.2	.2		2.3	3.2		3.2	186.2	2.6	5.4	17.1	24.8	23.6	18.8	26.6	8.7
42 Bouwmaterialen, aardewerk	.7				2.0	1.3				.2			4.7	12.0		.5	1.1		128.5	.6		
43 Basismetaal + metaalproducten	2.5		.3	.7	4.1	2.1	1.1	.1		1.6	.8		.6	77.3	1.0	184.1	84.4	3.5	61.2	26.2	3.1	4.0
44 Overige metaal	.8		.1	.2	.7	.3	.1			.2			8.4	.1	8.1	25.0	4.0	12.3	15.1	28.8	.4	
45 Openbare nutsbedrijven	.4		.3	.2	3.1	1.2	.3	.1		.2	.2		.5	63.8	1.1	2.8	4.1	10.2	2.1	7.1	3.9	2.1
46 Bouwnijverheid							.2												1.8	.4	.2	1.5
47 Handel, horeca, reparatie	7.6		.4	5.6	25.3	12.4	3.4	2.4	.1	4.8	7.8		4.3	118.1	8.6	19.7	28.2	2.0	45.1	46.5	30.5	5.9
48 Vervoer + comm. bedrijven	2.9		4.1	1.5	3.1	1.9	.2	.3		.8	.6		4.5	11.4	.6	2.4	7.2	.6	5.1	281.4	55.7	7.9
49 Bank + verzekering	.9			.8	.8	.7	.1		.1	.1	.1		.4	11.3		.8	1.9	.2	1.3	4.4	8.5	18.7
50 Woningbezit + zakelijke diensten	.6		.1	.1	.5	.3		.1		.2	.1		1.7	4.6		.3	.8	.1	1.4	3.9	2.1	2.5
51 Medische diensten	.5																					
52 Cultuur en recreatie					.3	.6							.3	1.8		.1	.1			.1		
53 Overige dienstverlening					.2	.1							.1	.7		.1	.3		.1	.5	.4	.3
54 Niet anders genoemd	.6		.1	.2	2.9	.8	.3			.6	1.3		.8	29.7	3.0	6.4	24.0	1.9	.5	1.3	26.0	1.3
55 Bankrente																						.1
56 29 t/m 55	66.9		1.8	268.4	387.5	83.9	16.4	16.0	.6	20.9	37.4		76.0	608.7	37.3	242.4	279.9	52.5	341.6	502.9	210.3	66.5
57 28 + 56	191.7		3.7	321.2	802.6	130.7	20.3	20.0	1.4	40.5	49.9		178.5	1573.6	58.2	474.3	544.8	119.0	720.3	937.2	942.4	562.2
Primaire kosten bedrijven Rijnmond																						
58 Import extra territoriale overheid	.4			.3	.8								.7		1.3	.6		.7	4.8	5.7	-5.3	.5
59 Import buitenland	18.9		.0	12.3	468.5	51.0	18.5	11.6	1.4	21.7	20.5		22.1	3735.3	18.6	282.7	333.4	47.5	332.8	170.2	896.7	5.9
60 Indirecte belastingen	4.1		.0	-39.7	34.8	229.6	.1	.1		.2	-.2		1.3	1221.8	.5	-4.6	-7.8	1.1	7.4	230.3	11.0	17.5
61 Lonen, salarissen	14.8		2.7	26.3	129.3	68.8	11.1	14.8	1.6	31.4	31.9		97.6	453.2	35.8	287.0	385.0	73.0	541.1	873.4	1066.9	261.2
62 Werkgeversbijdrage sociale verzekeringen	2.6		.7	5.8	31.9	16.7	2.3	3.2	.3	6.7	6.7		20.1	119.3	8.2	60.6	90.4	14.9	147.8	171.6	225.9	62.9
63 Overige inkomsten (inclusief afschrijving)	118.9		6.0	20.2	132.5	110.3	2.0	4.3	.7	16.2	4.3		5.8	866.5	36.7	161.0	154.4	194.0	84.5	792.3	1371.0	119.7
64 Rente marges banken																						-273.1
65 58 t/m 64	159.7		10.0	25.2	797.8	476.4	34.0	34.0	4.0	76.2	63.2		146.9	6396.8	99.8	788.0	956.0	330.5	1114.3	2242.1	3577.2	188.8
66 57 + 65	351.4		13.7	346.4	1600.3	607.1	54.3	54.0	5.4	116.7	113.4		325.4	7970.4	158.0	1262.3						

Finale goederen en diensten

Vervoer + commerciële bedrijven	Banken verzekering	Woningzakelijke diensten	Medische diensten	Cultuur recreatie	Overige dienstverlening	Niet anderszins genoemd	Bankrente	29 / m 55		28 + 56		Consumptie		Investerings		Consumptie		Investerings		Voorraad	Extra territoriale sector	Export	Finale goederen 58 / m 68	Productie 57 + 69
								56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67					
								Van Rijnmond aan Rijnmond				Van Rijnmond aan overig Nederland				Van Rijnmond aan overige finale goederen								
.1			.7	.3		.0	1	71.0	250.7	22.4	.5			9.6	.5			4.8	.2	62.6	100.7		351.4	
							2	4.8	8.8		.8				.4			.1			3.7	4.9	13.7	
.1			.7	.2			4	42.8	53.8	95.1	.1			51.5	.1			- 10.0	.2	155.7	292.6	346.4		
.4					.1		5	411.1	754.6	129.7	.4			352.6	1.0			11.5	.7	349.7	845.7	1600.3		
1.1			.2				6	47.9	74.9	49.1	1.3			392.7	3.1			.7	.3	84.9	535.2	607.1		
.6			.4		.2		7	13.0	16.3	2.1				11.3	.2			.1	.1	24.3	38.0	54.3		
							8	2.9	3.2	10.4				26.0				.8		15.2	50.8	54.0		
							9	.6	.7	.8				1.9						2.0	4.7	5.4		
.7				.1			10	27.7	59.2	6.6	.7	1.2	2.7	28.2	2.1	2.9		.3	.2	11.5	57.5	116.7		
.3		.1			.2		11	41.6	68.8	.9	.2			3.7	.4			2.9	.2	35.9	44.3	113.1		
2.6	5.0	4.2	1.5	1.6	2.2	.2	12	65.4	205.5	14.3	5.7			57.7	6.6			2.4	7.5	25.4	119.5	325.4		
198.5	20.7	16.1	49.3	5.5	34.4	.0	13	1641.5	2572.6	77.5	4.0			717.0	30.5			109.7	54.9	4404.3	5397.8	7970.4		
		.4			.8		14	61.0	128.1	2.0	4.4			2	3.0			1.8	.1	18.4	29.9	158.0		
4.3	.5	.4	.7	.3	.1		15	204.8	656.7	6.6	5.1	3.3	60.4	33.4	5.1	5.9	60.4	29.1	10.1	386.3	605.6	1262.3		
7.5	.1		.9	.1			16	40.3	216.1	52.1	2.9	1.6	111.0	61.5	3.4	3.3	90.8	114.5	26.3	817.3	1284.7	1500.8		
9.9	.6	.5	3.3	1.1	2.3	.0	17	104.2	228.6	156.9	13.7			40.8	5.7					3.7	1	210.9		
.1							18	2.3	33.4	55.6	62.2	372.0	943.8	1.8	.1	2	.8			29.6	33.9	1500.1		
41.8	4.5	1.9	7.1	.7	3.5		19	429.5	696.4	1466.3	6.2	1.2	76.9	333.3	3.3	.9	72.3	- 33.7	22.6	533.8	2482.9	3179.3		
66.7	6.9	3.3	6.6	4.3	6.9	.3	20	617.9	1518.3	345.7	19.1			68.3	7.9				71.9	2488.3	3001.3	4519.6		
1.1	15.1	2.1	1.1	.3	1.1		21	39.2	363.1	103.0	2.8			209.1	2.8				5.8	64.2	387.9	751.0		
1.9	2.8	.8	.1	2.5	.5	.2	22	31.7	138.4	464.2	3.3	1.9	40.6						21.6	4.8	608.5	746.9		
	.1		.5				23	2.0	9.2	335.0	5.2								38.5	9.3	392.5	401.7		
			.2		.1		24	2.5	14.1	38.1	3.7								3.9	.1	53.6	67.7		
.4	.7	.4	1.6	.5	.2		25	8.4	37.1	157.5	20.5								23.9	21.6	252.3	289.4		
15.6	.3	1.2	2.4	1.0	1.9	.2	26	50.9	156.7	- 220.8	- 87.7	11.0							3.4	265.2	- 28.9	127.8		
353.5	57.3	31.0	78.5	18.6	54.7	1.0	28	3965.0	8566.9	3371.0	75.2	392.1	1235.6	2479.2	90.3	14.4	288.2	233.1	291.8	9809.0	18279.9	26846.8		
								Van overig Nederland aan Rijnmond				Van overig Nederland aan overig Nederland				Van overig Nederland aan overige finale goederen								
1.5		.9	10.1	2.5		.0	29	8958.5	9267.3	93.9	1.7			1082.1	38.4	- 49.0	178.2	7.6	2301.4	3654.3	12921.6			
						.0	30	130.0	137.0	3.9	.1			39.1	2.6			.3	227.0	271.0	408.0			
						.0	31	164.9	190.2	7.7	1.3			7.3	24.6	3.0	1.9	.0	84.3	123.1	313.3			
			41.5	3.6		1.0	32	1373.4	1417.2	197.7	.3			3669.8	5.0	2.0	- 263.0	4.3	4110.3	7226.4	9143.6			
.5			35.6		.8	1.6	33	5232.1	5551.4	214.9	.5			3341.7	10.4	13.0	84.5	4.9	2578.3	6248.3	11799.7			
5.4			1.6				34	298.4	335.1	222.7	1.5			1771.5	18.6	3.0	3.3	1.1	383.1	2404.8	2739.9			
21.9			18.3	.9	8.2	1.0	35	1241.9	1294.7	92.5	2.8	.5	.9	979.1	16.9	11.4	4.1	- 10.9	11.0	1940.7	3049.0	4343.7		
							36	117.5	120.8	108.3				1244.3	2.0			- 30.2	8	565.8	1899.2	2010.0		
							37	90.3	92.3	27.6	.3			309.9	1.6			- 4.0	2.1	247.0	584.3	676.6		
8.7	.8		.8	.8	1.7		38	1021.3	1166.8	62.6	3.9	.9	14.2	622.6	51.0	44.9	95.3	5.7	4.0	226.5	1131.5	2298.3		
6.0	3.7	5.6	.9		4.6	2.8	39	1285.7	1397.2	7.8	.1			85.7	13.9	3.0	59.1	5.1	730.1	904.7	2301.9			
55.9	123.9	52.1	30.8	24.0	42.7	10.0	40	2295.2	2442.1	71.9	2.7			782.1	142.7	1.0	28.6	88.9	301.6	1419.5	3861.6			
33.0	19.0	11.9	66.6	4.0	49.3	4.3	41	2952.2	3308.4	99.2	1.0	4.4	519.5	565.5	3388.2	8594.0	77.0	144.3	72	5795.7	7100.2			
294.5	48.6	14.7	60.3	4.9	35.9	0.8	42	1827.9	1980.9	6.8	29.1			71.2	38.2	3.8	27.2	2.2	284.6	463.1	2444.0			
86.4	31.5	15.0	19.3	5.5	8.7	9.7	43	8189.1	8649.3	48.7	26.9	1.8	182.8	477.4	108.6	119.6	1407.4	382.9	132.5	5088.7	7977.4	16626.7		
195.6	4.2	.9	31.3	.9	.9	2.6	44	1646.1	1751.9	61.6	12.8	3.8	287.5	859.7	37.9	36.4	1348.7	928.5	213.6	6626.7	10417.3	12169.2		
108.7	39.5	12.3	44.8	8.7	27.3	23.6	45	1850.7	1936.4					1875.2	184.1	211.0		34.8	.9	2306.1	4262.5			
78.5	41.6	659.6	52.8	13.2	24.3		46	2034.4	3044.5	3.1	1.3	4.4	519.5	565.5	3388.2	8594.0	77.0	144.3	72	5795.7	7100.2			
294.5	48.6	14.7	60.3	4.9	35.9	0.8	47	2765.4	5148.6	103.7	1.7	1.8	121.9	13200.8	68.8	13.8	- 981.0	166.7	3946.2	18357.1	23505.7			
312.3	119.7	28.9	10.9	11.1	27.7	66.0	48	3895.8	4295.7	16.1	.4			1107.9	75.9		119.0	195.8	3698.7	5213.7	9509.4			
76.8	593.7	40.9	10.9	1.7	9.4		49	1287.4	1338.9	55.8	1.3			1095.1	19.7			21.6	236.8	1430.1	2769.0			
73.2	116.9	21.5	33.4	40.2	18.0	14.3	50	1226.5	1246.6	7.2		1.4	44.5	4217.9	61.8	40.9	870.9	194.7	43.2	5482.5	6729.1			
	11.7		21.7		8.5		51	106.0	106.8	54.3				4276.2	167.5			52.6		4550.5	4657.3			
1.8	.8			21.0	2.8	1.8	52	184.2	187.9	23.2				579.4	54.9			52.1	1.9	711.4	899.3			
21.0	38.8	12.0	64.1	9.3	13.0		53	432.9	435.9	23.4				2122.9	282.8			281.2	253.4	2963.7	3399.6			
200.4	20.1	33.3	36.1	8.8	24.8	126.5	54	1116.2	1220.3					- 1719.2	- 682.7	85.4		26.6	2064.8	- 225.1	999.2			
1587.1	1214.5	909.7	621.6	161.1	320.7	278.4	56	54723.9	58084.1	1607.6	89.5	10.2	656.2	43565.2	1351.4	3740.6	13688.0	1286.9	1846.4	42046.0	109888.0	167972.2		
1940.6	1271.8	940.7	700.1	179.7	375.4	279.4	57	58688.9	66651.0	4978.6	164.7	402.3	1891.8	46044.4	1441.8	3755.0	13976.2	1520.0	2138.2	51855.0	128168.0	194819.0		
								Primaire Kosten F.G. en D. Rijnmond				Primaire kosten F.G. en D. van overig Nederland				Primaire kosten overige F.G. en D.								
9.9	5.3	8.3	7.8	.3	4.2	31.9	58	147.3	161.6	5.3				36.3				- 203.2		- 161.6				
1395.7	354.1	24.9	150.0	21.9	89.6	683.9	59	28426.9	34977.4	992.2	302.5	14.6	803.1	9416.2	674.5	75.4	5221.0	1396.0	203.2	2098.0	21197.6	56174.0		
25.0	122.5	239.9	72.0	33.9	14.1		60	2541.5	4285.0	401.6				347.5	492.4	1831.8			137.0	7268.0	11553.0			
3161.1	1818.8	1332.9	1700.0	276.3																				

STICHTING HET NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT te Rotterdam

Het Instituut, dat economisch onderzoek op zeer uiteenlopende gebieden in binnen- en buitenland verricht, heeft op zijn Statistisch-Mathematische Afdeling plaats voor een afgestudeerde en ervaren

WISKUNDIGE (m/vr)

met kennis van numerieke wiskunde, waarschijnlijkheidsrekening, statistiek, besliskunde en simulatie. Het is de taak van de afdeling om in nauwe samenwerking met de onderzoekafdelingen de beste methoden en modellen te ontwikkelen om de gestelde problemen aan te pakken en voor de uitvoering van het wiskundig-statistische gedeelte zorg te dragen. Terminalverbinding bestaat met CDC-computer bij SARA (A'dam).

Inlichtingen bij H. J. Smit, tel. 010-14.55.11 (toestel 3715)

Sollicitaties aan de Algemeen Secretaris van de Stichting, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam-3016.

GEVRAAGD

tijdelijk voor $\pm$ een half jaar,

enkele bedrijfseconomisch geschoolde krachten

voor een representatief onderzoek in ambachtelijke banketbakkersbedrijven naar de samenstelling van het assortiment alsmede naar de kosten en opbrengsten.

Voor pas of binnenkort afgestudeerden interessant praktijkwerk.

Brieven a/h Bedrijfschap Banketbakkersbedrijf, Carel van Bylandtlaan 11, Den Haag.

Voor tel. informatie 070-546800.

Ter attentie van alle Industriebedrijven

GEVRAAGD:

Bouwmaterialen in het algemeen, draadnagels, scharnieren, PVC draadkabels, badkamer- en keukenuitrustingen, wollen en katoenen textiel, manufacturen, dames- en herenkleding, lederen schoenen en lederen kleding, gebreide kleding, stoffen voor meubelbekleding, elektronische apparaten, houten en stalen meubelen, gegalvaniseerde emmers, emaille pannen, hangsloten en deursloten, vensterglas, gegolfde asbestplaten en pijpen, industriële machines, levensmiddelen, sardines, vlees in blik, kip, soft drinks, bier, suiker, ongezoete melk, babyvoedsel, niet-vette watten, enz.

Ter vergemakkelijking van de onderhandelingen gelieve U alle offerten en catalogi per luchtpost te zenden aan

MANAGER NIGER STORES (West Africa) Limited,

275, Herbert Macaulay Street, Yaba, Nigeria.

Gelijk zoekt zijns gelijk.

Mogen we alstublieft? Want in welk blad bestaat er zo'n onderlinge "gelijkheid" tussen lezer en adverteerder als juist in het goede vaktijdschrift? Probeer maar eens een campagne in dit NOTU*-tijdschrift. Wedden dat we gelijk hebben?

* Nederlandse Organisatie van Tijdschrift-Uitgevers

Medische diensten	Cultuur recreatie	Overige dienst- verlening	Niet anders genoemd	Bank- rente	Totaal 1 t/m 27	Landbouw bosbouw	Kolen- mijn- bouw	Overige delf- stoffen	Voeding dierlijk	Voeding overig	Drunken tabak	Textiel- industrie	Kleding- industrie	Leder- industrie	Hout- industrie	Papier- industrie	Grafische industrie uitgeverij	Chemie olie	Bouw- mate- rielen	Basis metaal	Overige metaal	Open- bare nut- be- drijven	Bouw- nijverheid	Handel horeca		
23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47		
Van Rijnmond aan overig Nederland																										
.4			.0	1	179.7	2.5			20.5	43.1	0.3	.4	.1		.8	.4		.2	.1						1.6	
			.0	2	4.0	.1			.2	.1								.3	3.6				.4			
.9			.0	4	11.0	.1			30.4	8.6				.1				.2							2.3	
7.4			.0	5	343.5	159.8			13.3	217.8	4.6	.4		.3			.3	1.3					.2		12.6	
.1			.4	6	27.0	.3			.1	.8	1.0						.2	.2							44.1	
				7	3.3	.1				.4		6.5	1.8		.3		.2	.7			.2		.4		.5	
				8	.4								2.9				.1									
				9	.2									.4												
				10	31.5	.6			.5	1.6	.3	.1			2.8	.2		.5	.7	.9	1.3	.1	16.9		.5	
1.3	.6	.1	.2	11	27.2	.1		.2	.6	5.9	.5	.5	.1	.1	.1	9.1	12.7	2.1	.2	.8	.6		.9		6.6	
4.8	.2	4.6	4.7	12	140.5	.6		.1	1.8	2.3	.4	.4	.2	.2	.6	.4	18.0	2.7	.5	2.6	1.6	.2	2.3		12.3	
.4	.8	.8	.0	14	67.1	.2		4.4	46.9	75.0	8.0	11.9	3.7	7.7	14.6	22.5	25.4	337.3	14.2	52.7	36.9	320.7	179.0		102.0	
1.4	.2	.8	1.3	15	451.8	1.6	.1	.2	7.6	3.6	.2	.2	.1	.1	.2	.5	.5	1.0	5.6	.7	.3		50.3		44.2	
				16	175.8	.7		.0	.5	.4		.1			.1			.2	1.5	129.8	12.9		1.9	30.6	5.0	
2.6	.1	.4	.2	17	124.4	.6	.1	1.9	4.6	6.1	.5	1.9	.3	.3	.8	2.1	.8	11.7	5.7	8.3	1.1	22.9	3.8		13.2	
1.8	.1	.7	3.3	18	332.2	.2		1.4	4.6	6.1	.5	1.9	.3	.3	.8	2.1	.8	11.7	5.7	8.3	1.1	22.9	3.8		13.2	
6.1	.8	2.7		19	266.9	18.2	.1	1.4	39.1	68.5	4.9	10.1	4.1	2.2	5.9	9.0	8.1	30.0	19.1	30.4	11.0	2.6	61.3		44.2	
2.2	.2	2.0		20	900.4	3.6	.1	.2	16.7	17.1	1.3	.1	1.4	1.2	2.0	2.0	2.1	2.4	1.1	7.8	2.6	2.4	8.3		451.4	
3.5	.4	2.2	34.4	21	324.0	.6		.3	2.8	.4	1.0	.2	.2	.2	.5	.6	.7	2.8	1.1	3.5	.9	.6	2.0		1.1	
.6	1.2	1.2	1.5	22	106.6	1.7		.0	.8	1.0	.1	.5	.2	.1	.3	.2	3.9	1.1	.4	.8	.4	.2	3.7		6.3	
2.0			1.1	23	7.2	1.5												1.7								
	.7	.1	.1	24	11.6				.1	.5	.1	.1	.1	.1				1.9								
3.2	.2	.7	25	28.7					.3	.6		.2						1.9	.2	.3	.2	.2	.2			1.8
1.3	.1	.6	15.8	26	105.8	.3	.1	.6	1.3	2.2	.1	.9			.5	1.2	.8	3.2	2.9	6.3	1.7	5.0	.4		0.8	
42.2	4.7	18.4	64.1	27	4601.9	247.2	0.6	9.4	185.4	459.5	23.1	35.8	15.5	13.5	29.7	49.1	73.8	400.3	54.8	254.0	81.0	358.8	368.2		710.8	
Van overig Nederland aan overig Nederland																										
.8	.2		.1	29	308.8	964.9	2.0		6730.9	1149.3	7.5	8.9	3.5		24.7	9.9		5.7	.8	16.1			28.8	.9	36.3	
				30	7.0	1.0	7.0											67.6								2.6
				31	10.8				3.7	1.8								1.7	126.9					19.1		19.1
1.0	.2			32	43.8				828.6	309.3	1.6	4.8						19.8								140.9
				33	319.3	3259.1			103.1	1609.0	56.3	4.6						24.4						2.4		128.5
				34	36.7	6.3			4.5	13.8								2.6			.7					261.8
1.3	.1	.6		35	52.8	19.6			4.7	14.5		720.7	204.6	27.5	27.8	9.0	.9	55.2	1.0	15.6	34.2	.9	22.1			33.2
				36	3.3							2.0	117.5					1.6								4.7
				37	2.0	2.9			.9			2.0	2.9	60.4				1.6			.9	6.4				21.6
.1	.1	.2		38	145.5	32.1	2.0		7.4	30.7	12.3	7.6			194.1	6.4	1.7	1.6	14.2	40.0	57.7	2.7	562.1			4.7
				39	111.5	6.6		3.7	37.5	160.5	18.8	21.1	1.0	2.9	3.6	316.5	254.5	96.9	7.4	34.2	36.1	.8	22.3			237.7
1.4	.9	1.6		40	146.9	23.5	2.0	1.8	23.6	55.2	29.8	30.5	17.0	6.7	19.5	17.6	1031.2	107.5	7.9	74.7	68.1	9.0	59.4			370.8
6.3	.4	3.7		41	356.2	328.2	8.8	4.4	33.9	69.3	17.2	56.4	17.7	22.1	52.1	72.7	39.1	484.2	18.9	124.0	126.7	769.7	324.3			195.5
.5		.9		42	153.0	11.0			25.6	10.9					3.6	.9		26.8	156.3	24.4	37.0					6.0
.6		.4		43	460.2	107.2	11.9	5.3	147.0	102.5	8.8	18.4	3.7	4.8	52.1	12.4	10.5	142.8	25.8	5030.9	955.7	73.0	1046.5			253.7
1.1				44	105.9	37.6	2.0	3.7	9.3	12.7	1.5	2.9		1.0	8.2	.9	.9	26.3	1.8	272.2	535.6	83.5	219.3			190.3
1.0		.6	.1	45	105.7	23.6	16.9	16.7	36.1	82.8	15.1	45.7	7.6	4.7	22.4	43.0	17.8	280.3	72.8	201.4	74.9	321.1	76.4			226.4
2.4	.2	1.6		46	10.1	145.6	9.0	2.9	27.7	50.4	8.8	27.4	10.2	4.9	14.9	17.7	21.1	126.6	338.2	141.4	119.0	46.1	1220.0			132.5
1.1	.3	1.2	1.3	47	383.2	432.8	7.9	12.9	193.0	516.8	91.2	187.9	85.4	28.6	137.1	144.7	82.4	235.7	176.0	395.2	244.7	38.8	757.5			537.8
				48	399.9	56.2	3.9	8.6	57.3	66.7	14.1	26.5	14.9	6.8	22.6	14.8	103.9	54.7	14.6	68.5	58.8	12.6	100.2			2593.5
.4		.2		49	51.4	72.7	1.0	1.7	15.7	29.0	10.7	17.9	5.5	2.8	11.9	9.1	12.1	49.3	10.1	65.3	49.3	6.2	59.1			124.7
.3		.3	.1	50	20.1	75.8	1.0	1.9	17.0	32.7	6.0	17.4	11.5	5.8	15.9	10.3	149.0	80.7	8.3	33.7	30.9	10.2	113.8			287.0
			.3	51	.8	64.1																				
			.1	52	3.6				3.8	23.7	14.2	4.9	3.9	1.0	1.9	.9	29.9	37.1			4.6					30.0
				53	3.0	1.9			10.6	24.7	2.7	18.6	9.7	3.9	1.9	4.7	10.3	2.8	6.6	16.2	21.1	6.6	10.2			100.1
1.1	.1	.7	.5	54	104.1	15.8	15.9	6.3	11.4	32.1	1.9	24.7			15.5	26.1	18.6	74.2	38.4	168.0	113.9	79.2	8.7			15.3
19.7	2.6	12.2	2.5	56	3360.2	5713.1	91.4	69.9	8302.3	4405.1	343.2	1248.9	516.5	200.1	635.8	723.0	1784.7	2034.1	726.0	6722.7	2575.2	1488.2	6119.5			5931.0
61.9	7.3	30.6	66.6	57	7962.1	5960.3	92.0	79.3	8487.7	4864.5	366.3	1284.7	532.0	213.6	665.5	772.1	1858.5	2434.4	780.8	6976.7	2656.2	1847.0	6487.7			6641.8
Primaire kosten overig Nederland																										
.4		.5	2.9	58	14.3	10.0			4.3	7.4					1.4			3.1		11.2	5.3			8.2		28.7
8.8	5.8	6.7	58.3	59	6550.8	414.7	37.0	10.0	280.1	4388.3	517.0	1758.5	828.4	195.6	533.9	750.5	380.9	2825.9	315.4	3644.8	4181.7	143.5	2900.3			1600.3
6.0	4.																									

De pijlerdam in de Oosterschelde

Verheugend of teleurstellend?

IR. H. MEIJER

In ESB van 12 mei jl. zette Ir. H. Meijer uiteen waarom de Oosterschelde open moet blijven. Deze week behandelt hij de nota van Rijkswaterstaat, waarin wordt uiteengezet dat de Oosterschelde met een pijlerdam moet worden afgesloten. Hij concludeert dat de nota niet af is en nog vele vragen onbeantwoord laat.

Op 23 juni jl. discussieerde de Tweede Kamer over de Oosterschelde, of beter gezegd, over de beslissing, welke het Kabinet op donderdagochtend 17 juni over de Oosterschelde had genomen. Een wezenlijk verschil; de essentiële vraag, Oosterschelde open of afgesloten?, bleef nu op de achtergrond. Het Kabinet koos voor een dam met afsluitbare doorlaatconstructie, de pijlerdam. Geen wijziging van de Deltawet en toch, zij het tegen hoge kosten, behoud van een beperkt getij op de Oosterschelde. Deze compromisplossing was mogelijk, omdat de minister van Verkeer en Waterstaat had berekend, dat hij met deze oplossing genoeg binnen de grenzen van de bekende drie ontbindende voorwaarden was gebleven.

De minister legde bij zijn aanbiedingsbrief aan de Tweede Kamer van 17 juni twee lijvige rapporten van Rijkswaterstaat over. Aangezien er slechts vijf dagen lagen tussen de beslissing van het Kabinet en het kamerdebat kon van een grondige bestudering van de rapporten geen sprake zijn.

Het *Eindrapport over de stormvloedkering Oosterschelde* concludeerde tot een pijlerdam gefundeerd op diepe putten, omdat aan het aanvankelijke ontwerp — caissons op staal — te grote onzekerheden aan de bouw en het verdichten van de drempel kleven.

Niet af

Naast de grote waardering voor de enorme studie, welke aan dit rapport ten grondslag ligt en welke studie verzaard werd door de beperking in tijd en in kosten, moet worden opgemerkt dat de studie *niet af* is. Herhaaldelijk vermeldt het rapport, dat op vele problemen nog 6-9 maanden gestudeerd moet worden. Ernstiger is nog, dat voor een aantal technische problemen de oplossing nog niet vaststaat. Onzekerheden, welke in het debat in de Tweede Kamer niet of nauwelijks ter sprake kwamen. Dit treft te meer, omdat op de enige onzekerheid, welke de zoveel betere en goedkopere oplossing van de open Oosterschelde met dijkverhoging wordt aangewezen, de twijfel over de tijdsduur, wél uitvoerig aandacht werd geschonken.

Niemand gaf blijk het rapport van het Ingenieursbureau Dwars, Heederik & Verhey (DHV) goed te hebben bestu-

deerd. De berekening in dit rapport van de totale tijdsduur (3 jaar voorbereiding + 6 jaar uitvoering) is nergens geargumenteed weerlegd. Herhaald werd slechts de oude raming uit Zeeland: dijkverhoging kost ten minste 15-18 jaar. Het wezenlijke verschil is de aanpak, bij DHV 5 bouw-bureaus, elk voor een eiland en 1 voor de materiaalvoorziening én het combineren van de procedures bij bestemmingsplannen en onteigeningen.

Bij de provincie Zeeland slechts één bouw bureau en geen grondige inventarisatie van potentiële knelpunten meteen aan het begin.

Verdiert het *Eindrapport stormvloedkering* grote waardering, het tweede rapport dat Rijkswaterstaat uitbracht *Aanalyse van Oosterschelde-alternatieven* zet de klok terug tot 1972, tot vóór de instelling van de Commissie-Klaasesz. De opdracht aan de Commissie-Klaasesz luidde: „De bestaande mogelijkheden te bestuderen en hieruit de oplossing te kiezen, die beide belangen — veiligheid en milieu — het beste dient”.

Het *huidige* analyserapport van Rijkswaterstaat noemt als *doel*: „Primair zijn de werken erop gericht, Zeeland de in de Deltawet beloofde veiligheid te geven. Daarnaast dient er echter voor te worden gezorgd, dat de kosten — in brede zin, dus ook de gevolgen voor het milieu, de visserij, de scheepvaart enz. — zo beperkt mogelijk blijven”. Deze eenzijdige en verouderde doelstelling wordt in het rapport consequent tot uitdrukking gebracht. Daarbij wordt op geraffineerde wijze gebruik gemaakt van *gekleurde scorekaarten*. Weliswaar wordt gesteld, dat deze kleurcode slechts een rangschikking en geen waarde-oordeel inhoudt, maar daarmee wordt de visuele misleiding niet ongedaan gemaakt, terwijl de term „scorekaart” de werkelijke bedoeling duidelijk weergeeft.

Motie-Schakel

Het lijkt weinig zinvol om uitvoerig in te gaan op het kamerdebat. Verheugend was, dat de heer Schakel, bekend voorstander van totale afsluiting, verklaarde hierover geen motie te zullen indienen, omdat hij wist, dat een motie voor algehele afsluiting door de Kamer verworpen zou worden. Totale afsluiting van de Oosterschelde is thans definitief van de baan. De motie, welke de heer Schakel dan toch nog indiende, beoogt slechts te voorkomen, dat de minister nog eens f. 260 mln. extra krijgt voor de „grote opening” (20.000 m² tegenover 11.500 m²) in de pijlerdam. De minister concludeerde terecht, dat deze motie hem niet belette om de studie over de grote opening, waarbij het getij voor 90% behouden blijft, te voltooien. Het is eigenlijk onbegrijpelijk, dat de heer Schakel, tegen de uitgesproken wens van Zeeland in, deze motie indiende. Wanneer men bereid is enkele miljarden extra uit te geven voor het behoud van het getij op de Oosterschelde, dan ligt het voor de hand te proberen dit zo goed

R.I.P.

Nog niet zo lang geleden verscheen bij Krusemans Uitgeversmaatschappij BV een fraaie facsimile-uitgave van de gedichten van de Schoolmeester, Nederlands grootmeester in het knittelvers, o.m. befaamd om zijn grafschriften, waarvan we ons minstens dat op de dichter Poot uit de schoolbanken herinneren. Hierdoor werd schrijver dezes zich weer bewust, dat hij zich, als elke zondagsdichter, ooit ook eens aan deze dichtvorm heeft gewaagd en wel in een aantal grafschriften voor Tweede-Kamerleden, groot genoeg in getal om een steenhouwer een jaar werkgelegenheid te verschaffen. De toenmalige redacteur-secretaris van dit tijdschrift heeft daarvan in wijze beperking in het nummer van 13 augustus 1969 een achttal geplaatst. Een en ander naar aanleiding van de aanneming door de Tweede Kamer van de Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers, waarbij de dames en heren politici zich zelf in luttele jaren op te bouwen welvaartsvaste pensioenrechten toekenden, die hen, gecombineerd met hun overvloedige wachtgeldregeling, in de huidige omstandigheden in feite tot niet aan vermogensbelasting onderhavige meervoudige miljonairs maakten.

Inmiddels bleef Uw dienaar met een pak ongepubliceerde knittelverzen zitten; juist voor een zondagsdichter, bij wie de kans op posthume uitgave gering is, voorwaar een weinig benijdenswaardige situatie. Nu *inkomensbeleid* hét sleutelwoord voor de politiek is geworden, komt het hem echter voor dat zijn pak ongepubliceerde knekelverzen nog niets aan actualiteit heeft ingeboet, weshalve hij de huidige redacteur-secretaris ruimte heeft gevraagd in de komkommertijd nog een tweede selectie aan onze geachte afgevaardigden op te dragen. Voor zover deze ze gedurende hun

reces inderdaad onder ogen mochten krijgen, gebiedt de eerlijkheid de ondergetekende hun overwijd toe te geven dat de druiven zuur zijn.

Ik stelde als goed liberaal
aan nivellering perk en paal.
Zo ook op pensioengebied:
voor mij de prijs; voor U de niet.

Voor mijn preferent aandeel in de nationale koek
kregen m'n kiezers de rekening aan de broek.

Hier rust een Christen-radicaal.
Hij had het land aan 't kapitaal.
Toch ligt hij als kapitalist te verteren;
hetgeen ge gemakkelijk kunt verifiëren,
door z'n pensioen te kapitaliseren.

Ik was socialist in hart en nieren
en begin nou niet over m'n pensioen te tieren.
Luister liever naar wat ik beweer:
sniijdt steeds uw riemen van andermans leer.

Het meesterstuk van mijn aan het algemeen belang
gewijde leven,
was toch wel dat ik me zelf een algemene pensioenwet
heb gegeven.

Als lid der Staten-Generaal
hield ik van parlementaire taal.
Zo was mijn leus ook: als ik steel,
dan is het actuariëel.

R. J.

mogelijk te doen, vooral omdat deze betere oplossing de extra kosten van de pijlerdam met minder dan 10% zou verhogen.

Dat deze motie-Schakel toch werd aangenomen, tekent beter dan iets anders de politieke sfeer rond de Oosterschelde en het gemis aan feitelijke kennis in de Tweede Kamer.

Problemen

Het lijkt zinvol de problemen rond de pijlerdam nader te beschouwen.

Technische. Een dergelijk gigantisch kunstwerk is nog nergens ter wereld gebouwd. Schaarse gegevens moeten worden geëxtrapoleerd. Het Eindrapport somt een groot aantal problemen op, waarvoor nog nader onderzoek nodig is. De pijlers en de putten zullen stellig stabiel zijn, maar de drempels onder de schuiven lopen een groot gevaar van erosie, evenals de bodembeschermingen.

Financiële. Het onderzoek van de pijlerdam zal uitermate kostbaar worden. Zowel de erosie als de eventuele aanzanding moeten worden bestreden, terwijl de bewegingswerken na 50 jaar en de schuiven na 100 jaar geheel moeten worden vernieuwd.

Bovendien dient bij de uitvoering, in praktisch open zee, gerekend te worden op ernstige tegenslagen. Vooral tijdens het plaats en afzinken van een put (45 bij 16 meter tot 25 m hoog) kan een onverwachtse storm grote schade veroorzaken.

Biologische. De gevolgen van de beperking van de doorstroomopening en van het getij zijn niet exact te voorspellen.

Hoe groter de doorstroomopening hoe kleiner de onzekerheden, maar ook de grote opening van 20.000 m² is minder dan 1/3 van de huidige.

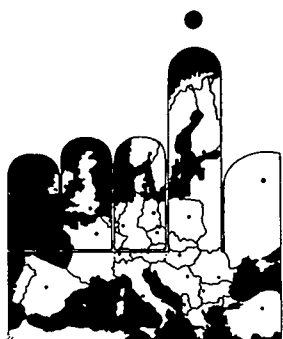
De stroomsnelheden bij de pijlerdam worden een veelvoud van de huidige en de kentering in het getij zal slechts kort duren.

Afslag koppen van de eilanden. Alle deskundigen zijn het erover eens, dat de bestaande onderwaterdelta (het stelsel van geulen en banken voor de kust) geleidelijk zal worden opgeruimd. *Daarna* zal de afslag van de koppen van de eilanden nog veel ernstiger worden dan thans reeds het geval is. Het is zeer de vraag, of na verdwijning van de onderwaterdelta de dan optredende afslag nog met zandsuppletie uit de Noordzee zal kunnen worden bestreden.

Visueel. De open verbinding van de Oosterschelde met de Noordzee gaat in elk geval visueel geheel verloren.

Tegenover deze problemen en onzekerheden biedt de pijlerdam ook enkele voordelen.

- De dijken langs de Oosterschelde behoeven niet tot Deltapeil te worden verhoogd, waardoor minder schade aan inlagen en andere natuurgebieden.
- De veiligheid tegen overstroming wordt welhaast absoluut. De pijlerconstructie is daarbij de zwakste schakel. Ook al zouden één of enkele schuiven niet of onvoldoende gesloten kunnen worden bij een naderende storm, dan nog zal dit voor de inmiddels verhoogde dijken rond de Oosterschelde geen desastreuze gevolgen hebben.

Tripartite-conferentie tegen werkloosheid en inflatie

DRS. E. A. MANGÉ

Op 24 juni jl. 1) werd te Luxemburg de Conferentie over de economische en sociale situatie gehouden door de Europese Raad en Commissie 2), vertegenwoordigers van de werknemers- en werkgeversorganisaties en de ministers van Economische Zaken, Financiën en Sociale Zaken of Arbeid. Deze z.g. „Tripartite”, de tweede in de geschiedenis van de Gemeenschappen 3), had tot doel de algemene politieke wil om de economische crisis te overwinnen, om te zetten in een politieke actie en de sociale partners tot grotere samenwerking te brengen 4). Het hoofdthema, volledige werkgelegenheid en prijsstabiliteit, werd uiteraard ingegeven door de huidige economische constellatie. Het economische herstel dat momenteel in alle lidstaten definitief op gang lijkt gebracht (althoewel het tweede kwartaal 1976 opnieuw een algemene vertraging vertoonde), blijft zwak. De onzekere economische toekomst, het bewolkte investeringsklimaat en de ongebruikte productiecapaciteit leiden ertoe dat de uitbreidingsinvesteringen nagenoeg nihil blijven. Daar de heropleving bijgevolg p vervangings- en rationaliseringsinvesteringen steunt en in bepaalde sectoren zelfs een neiging tot desinvesteren bestaat, daalt de werkloosheid bijna niet 5). Het aantrekken van de vraag vergroot evenwel het risico van een acceleratie van de inflatie 6) opnieuw, hetgeen de overheid ertoe zou kunnen brengen meer aandacht te besteden aan de prijsstabiliteit dan aan de werkloosheid. Een ander aspect van het herstel betreft het gevaar voor een betalingsbalansverstoring omdat de door de lidstaten gevoerde expansiepolitiek onvermijdelijk snel moet stuiten op de grenzen opgelegd door de externe economische betrekkingen.

Gemeenschapsstrategie

Basis voor het sociale overleg vormde het rapport van de Commissie over Gemeenschapsstrategie voor volledige werkgelegenheid en stabiliteit 7), dat tot stand kwam na intensief overleg met de regeringen, de vakverbonden, de werknemersorganisaties en andere overleg-

organen. In dit rapport geeft de Commissie een aantal doeleinden aan die, in de periode 1976-1980, noodzakelijk verwezenlijkt moeten worden opdat de economische ellende zou verdwijnen en de economische toekomst zonder vrees tegemoet zou kunnen worden gezien.

Een onderscheid wordt gemaakt tussen conjuncturele en structurele werk-

loosheid. Terwijl de eerste vóór medio 1978 weggewerkt moet zijn, dient de resulterende structurele werkloosheid in de loop van 1980 te verdwijnen. Andere primaire doeleinden zijn het terugbrengen van de inflatie tot 4 à 5% tegen 1980 en een jaarlijkse economische groei van 4,5 à 5% in de EG tussen 1976 en 1980.

In haar basisdocument stelt de Commissie ook een aantal beleidsvoorschriften voor om de gestelde doeleinden te realiseren. In alle lidstaten dient, om het werkloosheidsprobleem op te lossen, het herstel krachtig gestimuleerd te worden en het beleid vooral op de economische groei gericht te worden. Aldus dient er primair voor gezorgd te worden dat een

1) Alhoewel er reeds lang sprake van was deze conferentie te houden, werd de datum vastgelegd tijdens de Raad van Ministers van Financiën van 17 mei.

2) Het Europese Parlement woonde de vergadering bij als waarnemer.

3) De eerste (over de economische en sociale situatie in de EG) werd gehouden op 18 november 1975, doch leverde geen gemeenschappelijke verklaring op.

4) In haar basisdocument sprak de Commissie van een „Europese alliantie voor volledige werkgelegenheid en stabiliteit”.

5) Thans 4,5% van de Europese beroepsbevolking, waarvan ruim 1/3 jongeren beneden de 25 jaar.

6) Momenteel gemiddeld 13% (op jaarbasis) in de EG.

7) Com. Doc. Sec. (76) 1400, Een gemeenschapsstrategie voor volledige werkgelegenheid en stabiliteit, 2 april 1976.

- De intensieve studie van Rijkswaterstaat kan in werkelijkheid worden gerealiseerd, al zijn er nog twijfels omtrent de uitvoerbaarheid.
- De grotere werkgelegenheid vooral in de gewapend-betonen en in de metaalindustrie, al blijft de vraag of met de miljarden geen nuttiger werkverschaffing had kunnen worden gevonden.
- Bij calamiteiten (bijv. een ramp met een olietanker op de Noordzee) kan door tijdig sluiten van de schuiven de kans op het behoud van het aquatisch ecosysteem op de Oosterschelde worden vergroot.
- En ten slotte het formele punt, dat bij de besluitvorming van doorslaggevende betekenis is geweest, de Deltawet behoeft niet te worden gewijzigd.

Conclusie

Verheugenis, omdat op de Oosterschelde een beperkt getij behouden blijft, waardoor de visserij, oester- en mosselcultures voortgang kunnen blijven vinden en ook de kinderkamerfunctie niet geheel verloren gaat.

Teleurstelling is er vooral over de wijze van behandeling door de minister en zijn adviseurs, door het technocratisch denken met nog steeds onvoldoende begrip van de werkelijke waarde van de Oosterschelde voor het gehele Nederlandse volk.

De strijd voor dit begrip gaat onverminderd voort.

H. Meijer

forse toeneming van de particuliere en overheidsinvesteringen tot stand komt. Deze mogen nochtans niet ongebreidelde toenemen: niet alleen dient de overheid haar begrotingstekort in toom te houden, ook moet selectief te werk worden gegaan met het oog op milieu- en arbeidsvoorwaarden. Investeringscontrole wordt evenwel verworpen 8).

Opdat de economische groei niet verstoord zou worden, dient alles in het werk gesteld te worden om sociale conflicten, een heropleving van de inflatie en van het protectionisme te voorkomen.

Naast de werkloosheid blijft het voornameste zorgenkind het inflatiegevaar. In de eerste plaats wordt benadrukt dat men er in de beschouwde periode toe moet komen de consumptie minder te laten toenemen dan de investeringen. Daarnaast wordt ingegaan op de te voeren inkomens- en prijspolitiek. Geconstateerd wordt dat de economische en sociale omstandigheden in de negen landen sterk uiteenlopen. De verschillen in inkomens-, prijzen- en kostenontwikkeling zijn thans groter dan vóór de crisis, met alle gevaren van dien voor de Europese eenwording (monetaire instabiliteit en protectionistische kettingreacties). Alhoewel de Commissie erop wijst dat de beleidsmaatregelen in de lidstaten hierdoor noodzakelijk zullen en moeten verschillen, beklemtoont zij dat een grote mate van samenwerking en overleg nodig is. Dit geldt vooral met betrekking tot inkomens en prijzen.

Algemeen schrijft de Commissie een voorzichtige matiging van de lonen en andere inkomens voor, evenals maatregelen die het sparen en de vermogensvorming bevorderen. Het inkomensbeleid dient evenwel aangepast te worden aan de specifieke verhoudingen en toestanden in elk der lidstaten. Zij wijst op de grote gevaren zowel van een te groot automatisme als van een te grote starheid van de nominale loonontwikkeling. Vooral de automatische loonindexering, zoals die bijvoorbeeld in België wordt toegepast, vindt geen genade bij de Commissie. Het gevaar voor een oncontroleerbare loonprijsspiraal wordt te groot geacht als prijsstijgingen automatisch tot loonsverhogingen leiden en via afwentelingsmechanismen opnieuw tot een prijs-toename. Deze verwerping van loonindexering betekent niet dat de positie van de werknemers niet beschermd moet worden. In de cao's dienen voorzorgsmaatregelen ingebouwd te worden opdat zowel met grote prijsstijgingen als met een niet voorziene produktiviteitstoename rekening kan worden gehouden.

Met betrekking tot het prijsbeleid acht de Commissie een prijsdiscipline, vooral van de kant van de ondernemers, noodzakelijk, maar meent zij dat een strikte prijzencontrole niet het juiste wapen is om de inflatie in toom te houden. Zo

kende bijvoorbeeld België, met prijzencontrole, een hogere inflatiegraad dan Duitsland waar geen controle werd uitgeoefend.

Tripartite

In zijn rede 9) ging Haferkamp in op de jongste economische ontwikkelingen. Vooral het lagere investeringsvolume en de inflatie baarden hem zorgen omdat, indien de gemiddelde prijsstijging boven de 10% blijft, naar zijn mening de Gemeenschap regelrecht naar een nieuwe economische crisis koerst met een nog grotere werkloosheid en een verdere, misschien definitieve aantasting van de Europese integratie (uiteenvallen van de EG in verschillende economische en monetaire blokken). Het komt er nu op aan in de eerste plaats te pogen de koek te vergroten en af te zien van een voortdurende onderlinge strijd over de verdeling. Meer dan ooit is een bondgenootschap tussen de sociale partners en de overheid nodig om de diverse economische verwachtingen, met name wat betreft de lonen, prijzen en werkloosheid, onder een gemeenschappelijke noemer te brengen. Hij waarschuwde ervoor dat het Commissie-voorstel geen *à-la-carte*-programma is waaruit ieder dat kan kiezen wat hem het meest geschikt lijkt.

Deze rubriek wordt verzorgd door het Europa Instituut Leiden

Over de principiële oriëntatie van de door de Commissie voorgestelde gemeenschapsstrategie werd nagenoeg algemene overeenstemming bereikt. Meer bepaald houdt dit in dat in de komende jaren absolute prioriteit zal worden gegeven aan het gelijktijdig herstel van de volledige werkgelegenheid en de prijsstabiliteit. Tevens dat men het optreden zoveel mogelijk zal coördineren, zowel tussen de lidstaten als tussen de verantwoordelijke sociale partners, en dat men zich een collectieve discipline zal opleggen, vooral ten aanzien van lonen en prijzen.

Deze grote mate van overeenstemming betekent niet dat geen verschillende standpunten op de conferentie te horen waren. Zo sprak de Europese Raad, bij monde van haar voorzitter R. Vouel (minister van Financiën van Luxemburg), een zekere gereserveerdheid uit tegenover de Commissie-voorstellen. Vooral van de z.g. aanvullende maatregelen (reductie van het aantal arbeidsuren, verhoging van de verplichte schoolleeftijd, vervroegde pensionering enz.) wordt gevreesd dat de effecten op korte termijn klein zullen zijn en op middellange termijn een te zware belas-

ting voor de actieve bevolking met zich zullen brengen. Het Europese Parlement meende dat de Commissie te veel nadruk op het nationale beleid had gelegd en er dus vanuit EG-standpunt in feite een stap teruggezet werd. Sommige regeringen vonden het Commissie-voorstel te ambitieus en betreurden de kwantificering van de doeleinden. Haferkamp wees er echter op dat het niet voldoende is te verzekeren de inflatie en de werkloosheid terug te dringen. Concrete cijfers zijn nodig om het beleid te richten, de coördinatie te bevorderen en de economische ontwikkeling eventueel bij te sturen. Bovendien, aldus Vouel, zijn de cijfers Gemeenschaps-gemiddelden die voor elk der lidstaten voldoende ruimte voor afwijking toelaten.

Meningsverschillen bestonden vooral tussen de werkgevers- en werknemersorganisaties. Namens de werkgevers zei P. Provost dat de gevraagde prijsdiscipline onmogelijk kan worden opgebracht zonder een verhoging van de rentabiliteit van de ondernemingen die een noodzaak is voor een investerings-toename. Aanmoediging zou er kunnen komen door een vermindering van de sociale en fiscale lasten op de produktie. Hij vreesde dat een grotere overheidsbemoediging op het gebied van prijzen en investeringen zou leiden tot een verdere beknotting van de ondernemersvrijheid die in het verleden reeds meer dan genoeg aangetast werd. Voorzitter Vetter van het Europese Vakverbond (EVV) verzette zich tegen de voorgestelde inkomenspolitiek. Hij beklemtoonde dat loonmatiging in sommige lidstaten mogelijk en noodzakelijk is, doch dit als algemeen doel op gemeenschapsniveau door het EVV verworpen wordt. Zowel een aantasting van de positie van de werknemers als van de autonomie van de vakverbonden in de loononderhandelingen noemde hij onaanvaardbaar. Verder sprak hij er zijn spijt over uit dat de Commissie te weinig aandacht had geschonken aan de structurele problemen en aan de rol van de multinationale ondernemingen. Hij stak een waarschuwende vinger op tegen de neiging de daling van de overheidsbestedingen te bewerkstelligen door een vermindering van sociale en structurele uitgaven.

Conclusies

De Tripartite leverde, na moeizaam en hard overleg, een gemeenschappelijke verklaring op die neergelegd werd in vijftien „conclusies van de conferentie” 10).

---

8) Aldus vice-voorzitter Haferkamp tijdens de persconferentie, *Europa van Morgen*, 2 juni 1976, blz. 299.

9) *Europa van Morgen*, 1 juni 1976, blz. 352; *Europe*, 25 juni 1976, blz. 4-5.

10) *Europe*, 26 juni 1976, blz. 5.

In grote lijnen werd het Commissie-voorstel gevolgd: herstel van de volledige werkgelegenheid en terugdringing van de inflatie tot 4 à 5% tegen 1980 en verwezenlijking van een gemiddelde jaarlijkse groei van 5% gedurende de periode 1976-1980 (1). Elke deelnemende partij verplichtte zich ertoe, binnen zijn eigen verantwoordelijkheden, mee te streven naar de verwezenlijking van deze doeleinden en een gezamenlijke inspanning te leveren voor het scheppen van een nieuw economisch en sociaal evenwicht. Dit vereist gezamenlijke offers van alle partijen om de inkomensontwikkeling aan te passen aan objectieve gegevens en de prijzen-toename te matigen.

Ten einde prijsstabiliteit te realiseren zal een essentiële bijdrage van de overheid moeten komen door een daling van het begrotingstekort op middellange termijn, door het monetaire beleid af te stemmen op de vooruitzichten betreffende de economische groei en door een actieve werkgelegenheids- en concurrentiepolitiek te voeren.

Maatregelen zullen worden genomen om de jeugdwerkloosheid te verminderen. Regelmatig zal de situatie op Gemeenschapsniveau onderzocht worden waarbij de sociale partners zullen worden betrokken. Een andere conclusie was de overeenkomst de vermogensvorming bij de werknemers te bevorderen, evenals hun participatie in de ondernemingen. In de conclusies werd ook vastgelegd dat men naar een verbetering van de coördinatie van het economische en monetaire beleid van de lidstaten zal streven ten einde tot een grotere convergentie van de economische situatie te komen (2). Hierdoor zouden de gemeenschappelijke doeleinden gemakkelijker gerealiseerd kunnen worden. Bijzondere aandacht zal worden geschonken aan regionale en structurele problemen.

Afgesproken werd de begonnen „trioloog” te continueren en op het geschikte moment een nieuwe conferentie te houden om de economische en sociale situatie opnieuw te onderzoeken. Intussen zal een informeel comité, samengesteld uit vertegenwoordigers van de Commissie, de Raad en de sociale partners, regelmatig contact houden en informatie uitwisselen.

Besluit

Gezien de totstandkoming van een soort van gemeenschappelijk actieprogramma kan de Tripartite zonder twijfel succesvol genoemd worden. In zijn slotwoord meende R. Vouel dat, ondanks de moeilijke situatie in de EG, men er voor de eerste keer in geslaagd was overeenstemming te bereiken tussen alle partijen. W. Haferkamp zag de conferentie als een belangrijke stap in de richting van sociale vrede in de Gemeenschap.

Toch mag de betekenis van het sociale „pact” niet overdreven worden. Alhoewel de gemeenschappelijke verklaring door het Europese Vakverbond ondertekend werd, distantieerden drie belangrijke vakverbonden zich: het Belgische socialistische ABVV, het Franse socialistische CFDT en het CGIL, Italië's grootste vakverbond. Vooral Debunne, voorzitter van het ABVV, had scherpe kritiek omdat de conclusies niet overeenstemden met de resoluties van het onlangs in Londen gehouden EVV-congres, noch met de wezenlijke behoeften van de werknemers. Het Franse communistische vakverbond verwierp de gemeenschappelijke verklaring categorisch.

Als resultaat van de conferentie werd een dialoog tussen de sociale gesprekspartners op gang gebracht, hetgeen een eerste vereiste mag worden genoemd om de economische en sociale problemen in de EG op te lossen. De voorgestelde maatregelen komen in wezen neer op een zuiver Keynesiaanse reflatiepolitiek (eerder anti-deflatiepolitiek), aangevuld met een vaag inkomensbeleid om de inflatie in toom te houden. Of men er hierdoor in zal slagen de gestelde doeleinden te verwezenlijken, blijft een open vraag. Toch kunnen we ons niet van de indruk ontdoen dat in de Tripartite-optiek de werkloosheid en de inflatie te veel werden beschouwd als tijdelijke verschijnselen die zullen verdwijnen indien een voldoende economische groei tot stand wordt gebracht en een juiste dosis traditionele instrumenten wordt ingezet. Te weinig aandacht werd besteed aan de structurele aspecten van de werkloosheid, aan de ont-aarding van de algemene bestedings-inflatie in een structurele kosteninflatie onder meer als gevolg van een overdosis

Keynesiaans beleid in de voorbije periode, en aan het vrij nieuwe verschijnsel van een positieve correlatie tussen inflatie en werkloosheid. Nochtans zijn dit belangrijke lessen uit de voorbije crisis!

Prijdiscipline vragen aan de ondernemers is enerzijds misschien de enige kaart die politiek haalbaar is, maar anderzijds getuigt blind geloven in de resultaten ervan van een zekere naïviteit. Zonder controle, in een of andere vorm, zullen de ondernemingen in staat blijven hun prijzen te verhogen om hun winstmarges in stand te houden of te vergroten. Een vergelijking maken tussen België en Duitsland is irrelevant omdat hierbij geen rekening wordt gehouden met de specifieke tekortkomingen van de Belgische economie. Ten slotte, het stimuleren van de investeringen zonder er enig toezicht aan te verbinden houdt het gevaar in opnieuw te leiden tot een ongecontroleerde en ongerichte economische groei. Dit mag ook een les uit het verleden zijn.

E. A. Mangé

11) Het meer voorzichtige standpunt van de Commissie werd dus verlaten.

12) Reeds vroeger, nl. op de Raad van Ministers van Financiën van 26 april, werd besloten tot een aantal maatregelen om de verschillen in economische ontwikkeling tussen de lidstaten te reduceren.

13) Zie Statement on unemployment and inflation by European Trade Union Confederation, *Europe*, 20 april 1976, doc. nr. 894.

ESB

Mededeling

Normalisatiedag 1976

Op woensdag 13 oktober a.s. organiseert het Nederlands Normalisatie Instituut (NNI) de jaarlijkse Normalisatiedag in de Jaarbeurs Congressaal te Utrecht. De dag zal gewijd zijn aan: „De rol van normalisatie bij de opheffing van technische handelsbelemmeringen” in het internationale goederen- en dienstenverkeer, met name binnen de EG. Inlichtingen: Afdeling Public Relations van het NNI, Polakweg 5, Rijswijk (ZH), tel.: (070) 90 68 00, toestel 224.

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u ESB onmogelijk missen.**

Het dilemma van een lezer

Naschrift

Het heeft mij bijzonder deugd gedaan, dat zelfs onder voor een wetenschapper bizarre klimatologische omstandigheden, collega Eyzenga er niet voor is teruggedeesd vorenstaande reactie te produceren. Aan de andere kant is het jammer dat onze opvattingen zo weinig uiteen lopen dat een boeiende discussie naar aanleiding van geschilpunten niet te verwachten is. Ik ben het met wat hij naar voren brengt vrijwel volledig eens en het is dan ook vanuit dit startpunt dat ik enige kanttekeningen bij zijn betoog wil maken.

Dat er sprake is van een „oud” probleem is juist en dat diverse economen in binnen- en buitenland zich hiermee bezighouden eveneens (Sommermeijer heeft hiervan nog eens een opsomming gegeven bij zijn kritische bespreking van een recente dissertatie van een algemeen econoom op dit terrein; *Quod Novum*, juni 1976). Ik zelf heb onder meer gerefereerd aan het congres in Groningen en het artikel daarover van De Roos in *ESB* en aan de Groninger exponent Huppes. Kennelijk vindt mijn collega dat Groningen nog meer eer toekomt en wenst daarom nog een loot uit deze universiteitsstad toe te voegen. Ik vind het best, hoewel ik me wel eens afvraag of de ingeslagen weg van de systeemtheorie zich zonder al te veel kunst en vliegwerk zal laten rijmen met de gedragsbenadering.

Ondanks deze pogingen kan nog steeds niet worden gesproken van een massale motivatie vanuit de economenwereld, gebaseerd op twijfels met betrekking tot de eigen discipline. Aan de andere kant lijkt het ook wel eens of de maatschappij ook geen behoefte heeft aan relatief denkende economen. Ook studies onder afgestudeerde economen naar de wensen voor bij- of nascholing wijzen nog steeds in de richting van behoefte aan technieken die vanouds tot het terrein van de economie behoren.

Al met al leveren deze verschijnselen voldoende reden op om deze problematiek steeds weer onder de aandacht te brengen. Daarbij is het geen schande enigermate in herhaling te treden; mensen als P. Hennipman en F. Hartog hebben hierover gedurende meer jaren gepubliceerd dan ik oud ben.

Wat de vragen van Eyzenga betreft, kan ik opmerken dat ik de vragen 2, 3 en 4 met „ja” wil beantwoorden en vraag 1 met: alle afgestudeerden aan economische faculteiten. Vooral vanuit de vak-

groepen Interne Organisatie (of andere benamingen), die in het pakket van de economische opleiding zijn ingebouwd, poogt men wat meer inzicht te verschaffen in de gedragskant van het functioneren, binnen de bedrijfseconomische richting. Ik vraag me echter af of dit stukje input in het opleidingsproces een dermate belangrijk stempel drukt op de (bedrijfs)economenpopulatie dat dit voldoende tegengewicht geeft ten opzichte van de „echte” economische input, t.w. kosten- en winstvraagstukken, balans- en resultatenleer, boekhouden, financiering, micro- en macro-theorie, marktmechanismen enz. enz. In het stuk dat Eyzenga in vraag 4 citeert, heb ik het over deze inputs die het gezicht van de economie bepalen en niet over de vakken die evengoed in een ander curriculum zouden kunnen worden ingebouwd, zoals bedrijfskunde of sociologie, hoewel de relatieve omvang van deze vakken in de diverse economieopleidingen enigermate variëren zal.

Wat betreft het imago van de economie en de econoom zijn we het eens. Dat ik één reden voor het bestaan van dit imago niet genoemd zou hebben, is onjuist. Aan het eind van de eerste kolom van blz. 505 heb ik aan willen geven dat de schuld voor dit imago voor een deel ook buiten de wereld van de economen gezocht moet worden: met de zin: „Vele mensen hebben een veel te hoge dunk van de beheersingsinstrumenten die de economie in handen heeft”.

Refererend aan onze moderne communicatietechnieken spitst mijn collega dit toe. De wijze waarop hij daarbij de journalistiek op het vestje spuwt neem ik niet graag over. De fout ligt m.i. veeleer bij de kritische econoom zelf, die nog geen weg heeft gevonden zijn waar aan de man te brengen. Evenals de manager behoort hij tot een categorie die in de massamedia gestereotypeerd wordt door anderen, bijv. door vakbondsleiders of politici. Als daar niets aan gebeurt zal het erg moeilijk zijn het imago te veranderen.

In de figuur op blz. 507 heb ik aan willen geven dat er een wetenschap moet worden ontwikkeld, die zich toelegt op bestudering van het gedrag. Daarin moet gewerkt worden door diverse soorten van wetenschappers en daaraan moet toegelieferd worden vanuit diverse deelwetenschappen die deelaspecten bestuderen.

Maar hoe kan dit worden gerealiseerd? Omdat ik *de* oplossing niet direct weet en presenter, word ik door mijn collega tot kleine zelfstandige i.c. cafetariahouder gebombardeerd; een beeldspraak die kennelijk is ingegeven door de omstandigheden waaronder de reactie van Eyzenga tot stand kwam (hij spreekt van terrasjes en glazen bier als zijnde zaken

die hem door het hoofd speelden). Toch zit er iets onrechtvaardigs in zijn beeldspraak. Vooral ook gezien het vakgebied waarin hij werkzaam is, zal hij wel weten, dat zelden of nooit één man bepalend kan zijn voor het resultaat. Dit geldt voor een cafeteria, voor een eerste klas restaurant en zeker voor de integratie van wetenschappen. Wat betreft mijn mogelijke aandeel in deze problematiek mag ik hem verwijzen naar mijn bijdrage in de gedenk bundel van Prof. Ir. T. J. Beemer.

Om in de sfeer van de restauratieve voorzieningen te blijven, kan men de integratie van de wetenschap vergelijken met de opzet van een groot horecabedrijf. In dat licht bezien, moet mijn artikel beschouwd worden als (hernieuwde) poging koks, obers, schoonmaaksters enz. tot solliciteren te motiveren. Zo kan er een eerste klas restaurant ontstaan; in eerste klas restaurateurs als eenling geloof ik niet.

J. Heijnsdijk

Mededelingen

Informatierecht en informatieplicht

Op 26 en 27 november a.s. organiseert het Van der Heyden Instituut, verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid te Nijmegen, een congres onder de titel: „Recht op en plicht tot informatie bij groepsactiviteiten in de particuliere sfeer”. Tijdens het congres zullen voordrachten worden gehouden door Prof. Mr. W. C. L. van der Grinten, de heer W. J. L. Spit, Mr. C. van Veen en Prof. Dr. F. W. Rutten. Aan de deelnemers zal een door Prof. Mr. W. C. L. van der Grinten opgesteld rapport worden toegezonden. Plaats: psychologisch laboratorium van de Universiteit. Kosten: f. 40 per persoon. Inlichtingen en inschrijfformulieren: Mej. Th. Kostermans, Oranjesingel 72, Nijmegen, tel.: (080) 51 23 00. De inschrijvingstermijn sluit 15 oktober.

Studereis shoppingcentra

Op 19, 20, 21 en 22 oktober a.s. organiseert de Studiegroep Shoppingcentra onder auspiciën van de Stichting Studiecentrum Distributie zoals ieder jaar een studiereis naar Duitsland.

Inlichtingen en aanvragen van het reisprogramma bij: Stichting Studiecentrum Distributie, Nijverheidstraat 3, 's-Hertogenbosch, tel.: (073) 14 16 70.

Met ESB een beter economisch-politiek inzicht

Boeken nieuws

Pieter Frantzen: Overzicht van het economisch denken; een marxistische analyse. Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen (2 delen), 1974, 546 blz., Bfr. 600.

Van een boek over de geschiedenis van het economisch denken verwacht men — uiteraard — dat het vakkundig zal zijn opgesteld, maar ook dat het de materie op een eigen, specifieke wijze zal benaderen. De literatuur over het onderwerp is immers reeds zo overvloedig dat alleen zeer gegronde redenen een nieuwe publicatie kunnen rechtvaardigen. Het onderhavige werk voldoet zeker aan de eerste eis. Het biedt een betrouwbaar overzicht van al de economische doctrines van enig belang en is overigens helemaal up to date: de jongste literatuur over de oudere schrijvers werd verwerkt en ook de eigentijdse auteurs worden besproken.

Wellicht zal de aandachtige lezer hier en daar een onnauwkeurigheid kunnen ontdekken in een datum, een titel, een naam. Dat is onvermijdelijk bij de eerste uitgave van een werk waarvan het personenregister 12 dicht bedrukte bladzijden beslaat. Ook kan men van mening verschillen over de keuze van de stof. Ware het niet beter geweest minder belangrijke figuren te verwaarlozen om de leidende denkers van elke richting wat uitvoeriger te kunnen analyseren? Was het nodig de volledige reeks groeitheorieën de revue te laten passeren? Een paar goed gekozen types zouden immers volstaan om de hele stroming te karakteriseren, wat toch de hoofdzaak is voor een historisch overzicht. Dat zijn echter subjectieve appreciaties die geen afbreuk doen aan de waarde van het werk.

Ook aan de tweede eis — die betreffende de persoonlijke beschouwingwijze — is voldaan, zoals reeds blijkt uit de ondertitel: het gaat om een marxistische visie. De centrale stelling is dat het economisch denken altijd maar een onderdeel vormt van de hele ideologische superstructuur, die zelf slechts te begrijpen is indien ze met de sociale en economische verhoudingen in verband wordt gebracht (blz. 505). Of nog, volgens een grovere formulering: „Altijd kwam het economisch denken in hoofdzaak neer op het ontwerpen van theorieën die de bestaande maatschappij moesten motiveren” (ibidem). Vandaar dat elke economische leer steeds in het geheel van de bovenbouw wordt geplaatst: bij het begin van elk hoofdstuk wordt herinnerd aan de hoofdtrekken van de ontwikkeling van de kunst, de filosofie, de wetenschap in de betrokken periode. Het geheel wordt ook steeds in verband gebracht met de sociale en economische

verhoudingen. De ambitie gaat zelfs verder: niet alleen moeten de stromingen en scholen uit hun tijd worden verklaard, maar ook de opvattingen van elke auteur uit zijn eigen omstandigheden en zijn positie in de maatschappij.

De lectuur heeft ons niet van de juistheid of zelfs maar van de waarschijnlijkheid van deze stellingen kunnen overtuigen. Zeker niet wat betreft de individuele auteurs: er zijn te veel uitzonderingen op de regel (bijv. reeds Cantillon en Turgot bij de mercantilisten). Waar ongestaafde vermoedens als verklaring dienen, wordt zelfs argwaan gewekt. Wat laat bijv. toe te zeggen dat Schumpeter de idee van nieuwe afzetgebieden als verklaring voor de economische groei wellicht liet varen uit vrees argumenten te verschaffen aan het marxisme-leninisme (blz. 388)?

Waar het gaat om de belangrijke scholen van het economisch denken, wordt soms alleen een vaststelling gedaan, geen verklaring gegeven. Op blz. 217 bijv. heet het dat het marginalisme in de jaren zeventig nagenoeg terzelfder tijd doorbreekt in de belangrijkste industrielanden en dat het historisch overeenstemt met de opkomst van de psychologie in de wetenschap, met de opleving van het individualisme in de filosofie, het impressionisme in de schilderkunst, het symbolisme in de literatuur. Dit is wel een suggestieve bemerking, maar de juiste band van het marginalisme met al deze stromingen blijft onduidelijk (behoudens die met de psychologie misschien). Op een andere plaats (blz. 216) blijkt trouwens dat de marginalisten

tot doel hadden de economische theorie van het marxisme te treffen in haar essentie: de waardeleer. Daarentegen wordt soms niet of nauwelijks ingegaan op de banden tussen economie en filosofie waar die duidelijk of goed gekend zijn, zoals bij Adam Smith.

Soms stuit men op — werkelijke of schijnbare — tegenstrijdigheden in de verklaring. Zo wordt de physiocratie een typische klassentheorie genoemd, ten voordele van de adel en de clerus die bijna alle gronden bezaten (blz. 115), een typisch Franse school en een soort van reactie tegen de tendens van politici en economen om de klemtoon op de industrie te leggen, ondanks het feit dat de landbouw de belangrijkste productiefactor was gebleven en de Franse industrie zwaar had geleden onder de oorlogen van Lodewijk XIV (blz. 111). Maar dan rijst toch de vraag hoe het mercantilisme eerst is kunnen ontstaan, te meer daar het doel ook hier was „de verrijking van vorst en „bevolking”, waaronder uiteraard de leidende klassen verstaan werd” (blz. 95). Zeker, het is mogelijk dit alles consistent te maken. Men zou wellicht kunnen aantonen hoe de leidende klasse tot haar opeenvolgende opvattingen is gekomen, hoe zij misschien haar eigen belangen anders is gaan inzien. Maar dat zou moeten steunen op feiten en gegevens. En dit is eigenlijk het hoofdprobleem. Vooraleer men kan stellen dat het economisch denken uit de totaliteit van de historische evolutie van elke periode kan worden verklaard, moet er eerst een enorme voorarbeid, per periode en eventueel per auteur, worden verricht. Pas daarna is een synthese zoals met onderhavige werk wordt beoogd, eigenlijk mogelijk. Aan de andere kant kan men echter ook hopen dat dit boek een stimulans zal zijn voor het ondernemen van dergelijke studies en dat wij aldus geleidelijk tot een beter gefundeerd oordeel zullen kunnen komen over hetgeen tot nog toe een loutere werkhypothese blijft.

J. Geluck

A. Heertje, F. Nypels en K. Tamboer: De verwording van de economie, voor de arbeider, ondernemer en kruidenier verklaard, waarin opgenomen de dood van een coureur. Arbeiderspers, Amsterdam, 1976, 336 blz., f. 18,50.

Het gebeurt niet vaak dat een economieboek op de bestsellers-lijst verschijnt. Het hier besproken boek is er echter in geslaagd tot die lijst door te dringen. De oorzaak hiervan is niet het feit dat het zo'n goed economieboek is. Neen, voor de deskundige staat er niets nieuws in. De oorzaak ligt in de presentatie van het boek. Het is geschreven voor economische leken en wel op zo'n wijze dat ook de deskundige het met plezier zal lezen.

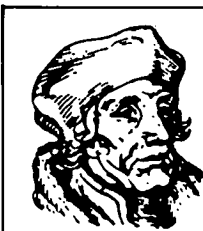
Je zou kunnen zeggen dat dit boek zijn succes dankt aan de „luiheid” van de eerste auteur. Hij kreeg van de uitgever het verzoek een boek te schrijven over economische en sociale vraagstukken, maar liet het schrijven over aan de overige auteurs, redacteurs van de *Haagse Post*, na een vijftiental intensieve gesprekken.

Het resultaat van die gesprekken is een boek, geschreven in *HP*-stijl met *HP*-voorbeelden en met de weten-

schappelijke saus van Prof. Heertje overgoten. Hierdoor ontstond een voortreffelijk journalistiek verhaal zonder wetenschappelijke oneffenheden. De *HP*-stijl blijkt uit de prettige wijze waarop het boek is geschreven. De *HP*-voorbeelden blijken uit de inhoud. Het boek bevat geen opsomming van droge economische feiten, maar geeft praktische economische lesjes. Die lesjes zijn gebaseerd op een reeks van artikelen van vooral Nypels en Tamboer over sociaal-economische vraagstukken in *HP*. Daardoor verschijnen de modale werknemer, Bodemeier, de modale werkgever, Molenschot, en de modale kruidenier De Boer herhaaldelijk op het toneel. Zijn deze drie „modalen” niet in staat de economische problemen te verduidelijken dan verschijnen meer bekende personen ten tonele, zij het in een andere functie, zoals de boeren Kok en Spit en de drop-fabrikanten Van Boven en Van Veen. De wetenschappelijke saus van Heertje is te herkennen aan de zelfverzekerdheid waarmee bepaalde theorieën worden uitgelegd, bijv. bij de relatie tussen inflatie, arbeidskosten en werkgelegenheid, bij het pleidooi voor een evenwichtige technische ontwikkeling en bij de afwijzing van de Keynesiaanse politiek. Die zelfverzekerdheid doet het boek overigens goed: leken moet je immers niet lastig vallen met genuanceerde enerzijds-anderzijds-redeneringen. Toch hebben de auteurs bewust een nuancering t.a.v. de economie in het boek gebracht door herhaaldelijk te beweren: „In de economie heeft alles met alles te maken; en alles is tegelijk waar en niet waar”. De nuancering valt echter niet op vanwege de zelfverzekerdheid waarmee deze bewering wordt gedaan. Ik vraag me trouwens af of deze zelfverzekerdheid gepast is.

Voeg bij het voorgaande nog de linkse mentaliteit van de auteurs en als resultaat verschijnt een kostelijk boek dat links en rechts, afwisselend en tegelijk, de wenkbrouwen doet fronsen of instemmend doet knikken. Neeschudden zal weinig voorkomen. Dat komt voornamelijk doordat de auteurs vrijwel het gehele maatschappelijke gebeuren tot economische waarden herleiden. Als je er maar duidelijk op wijst dat economie het doen van keuzen tussen schaarse, alternatief aanwendbare middelen is, is het niet moeilijk uit te leggen dat er allerlei dwaze dingen in onze maatschappij plaatsvinden, zoals het geven van prijscompensaties. De auteurs slagen daarin door de vele voorbeelden en vereenvoudigingen zonder abstracte, theoretische beschouwingen. De ondertitel maakt duidelijk dat een aantal voorbeelden aan de wielersport zijn ontleend (inflatie = doping en kartelafspraken = blauwe treinen).

Het boek leent zich moeilijk voor een korte kritisch-wetenschappelijke beschouwing, vanwege de vele aspecten

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL ROTTERDAM B.V.

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel
Stamboekhandel Rotterdam

Korte Hoogstraat 11-13, Rotterdam
Postbus 21333, tel. (010) 33 26 88

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

(I.M.)

die het behandelt. Ik wil toch twee punten van kritiek noemen. Na lezing van het boek vraag je je af waarom wij mensen zo stom zijn en allerlei irrationele handelingen verrichten. Op die vraag geven de auteurs geen antwoord. Voor een antwoord moeten de sociale wetenschappen te hulp komen. Het is mogelijk dat deze wetenschappen de zelfverzekerdheid van het boek een behoorlijke knak kunnen toebrengen en dit niet omdat de auteurs een hekel aan „gogen” lijken te hebben (vgl. blz. 141 waar gesproken wordt over de hypermoderne onzin van de „gogen” en „logen” die ons zo graag willen bevoogden).

Mijn laatste punt van kritiek betreft de titel van het boek. De auteurs laten de economie kaarsrecht overeind staan. Niet de economie verwordt, maar de mens, die niet voldoende mens- en maatschappijbewust handelt. Ondanks deze (niet zo fundamentele) kritiek adviseer ik toch het boek te lezen. Ook studenten: het maakt „de kern van de economie” een stuk begrijpelijker.

L.H.

H. L. van der Laan: The Lebanese traders in Sierra Leone. Mouton, Den Haag, 1975, 385 blz., f. 32,50.

Economische, sociologische en politieke beschrijving van Sierra Leone, waar Libanese handelaars veel invloed hadden. Het boek vangt aan met een historische beschrijving van het land. Daarna komen achtereenvolgens aan de orde die aspecten van de economische geschiedenis die van betekenis waren voor de Libanezen, waaronder hun rollen en activiteiten in het economische leven, de sociale aspecten van de Libanese samenleving in Sierra Leone, de politieke verwikkelingen in het land, gedurende en na de dekolonisatie.

Prof. Mr. P. Zonderland en Mr. H. A. A. van Hazendonck: Overheidsinvloed in het privaatrecht. Kluwer BV, Deventer, 1975, 101 blz., f. 13,50.

Preadviezen uitgebracht voor de jaarlijkse algemene vergadering van de Koninklijke Notariële Broederschap op 19 september 1975.

Prof. Mr. P. Zonderland: De arbeids-overeenkomst. Serie bijzondere contracten, nr. 2, Tjeenk Willink BV, Groningen, 1975, 286 blz., f. 36,50.

Behandelt de belangrijkste rechtsvragen met betrekking tot de arbeidsovereenkomst. Er wordt vooral stilgestaan bij de belangrijkste arresten van de Hoge Raad en de essentiële controversen in de literatuur. Aldus ontstond de volgende inhoud: 1. Grondslagen; 2. Beloning; 3. Overige verplichtingen van de werkgever; 4. De verplichtingen van de werknemer; 5. Ontslagrecht; 6. De Nederlandse arbeidsrechtfabriek; 7. De Arbeidsovereenkomst artikelsgewijs. Het boek bevat tevens de tekst van het nieuwe BW, een register van uitspraken van de Hoge Raad en een kort zaakregister.

S. G. Lettinga-Vegter: Beurs en effecten. De Financieele Koerier BV, Amsterdam, 1975, 7e herziene en uitgebreide druk, 223 blz., f. 17,50 (abonnees FK: f. 15).

Beschrijft in kort bestek het beursgebeuren op een voor iedereen duidelijke wijze en is aldus een eenvoudige en beknopte handleiding over taak en werkwijze van de effectenbeurs en over alle vormen van beleggingen die aldaar worden verhandeld. De uitvoerige inhoudsopgave en het trefwoordenregister maken het boek geschikt als naslagwerk.

V. Corbo Lioi: Inflation in developing countries. An econometric study of Chilean inflation, North Holland Publishing Company, Amsterdam, 1974, 286 blz., f. 70.

Dit boek behandelt de inflatie in ontwikkelingslanden, en wel speciaal in Chili, met behulp van econometrische technieken. De auteur is van mening dat die inflatie slechts goed kan worden bestudeerd door gebruik te maken van een macro-economisch model. In het boek wordt zo'n model ontwikkeld. Het boek wordt daartoe in drie delen gesplitst. In deel I wordt een overzicht gegeven van monetaristische en structuralistische visies op de inflatie in Chili. Deel II behandelt een kwartaalmodel voor prijzen en lonen in de industrie en inflatie. Deel III is gewijd aan de specificatie, schatting en simulatie van een econometrisch jaarmodel van de Chileense economie om de inflatie te schatten en te voorspellen.

de rijksoverheid vraagt

stafmedewerker (mnl./vrl.) vac. nr. 6-5057/0936

voor het Ministerie van Economische Zaken
t.b.v. de Directie Algemene Economische Politiek

De Stafdirectie behandelt macro-economische aangelegenheden van structurele en conjuncturele aard. Zij adviseert de Minister over vraagstukken van algemeen economisch beleid. Tevens behandelt zij parlementaire aangelegenheden en heeft binnen het departement een algemene coördinerende taak. De directie heeft vele externe contacten, in nationaal verband met o.m. het C.P.B., het C.B.S., andere ministeries, de SER, de Nederlandsche Bank en in internationaal verband met o.m. de E.G., de OESO, de Benelux en het I.M.F.

Vereist: doctoraal examen economie.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 6824,- per maand.

hoofd afdeling kapitaalmarkt tevens secretaris van de centrale beleggingsraad (mnl./vrl.)

vac. nr. 6-5158/0936

voor het Ministerie van Financiën
t.b.v. de Directie Binnenlands Geldwezen

Taak: leiding geven aan de werkzaamheden van de uit de drie bureaus bestaande Afdeling, belast met de beleidsvoorbereiding m.b.t. de financiële instellingen (banken, kapitaalmarktinstellingen) en het betalingsverkeer (muntwezen, giraalverkeer), de financiële markten (beurs, onderhandse kapitaalmarkt) en de financiering van de kapitaaluitgaven van lagere publiekrechtelijke lichamen; leiding geven aan de secretariats-werkzaamheden t.b.v. de Centrale Beleggingsraad.

Vereist: doctoraal examen economie/rechten; ervaring in een leidinggevende functie op een of meer van de genoemde terreinen, b.v.k. in de kapitaalmarkt-sector.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 6253,- per maand.

medewerker (mnl./vrl.) vac. nr. 6-5056/0936

voor het Ministerie van Economische Zaken
t.b.v. het Directoraat-Generaal voor Prijzen, Ordening en Regionaal Beleid,
Hoofdafdeling Internationale Mededinging en Fusiezaken

Taak: voorbereiden, begeleiden en uitvoeren van de E.E.G.-fusiewetgeving en de E.E.G.-kartelwetgeving, voorzover het aspecten van algemene aard betreft. Werkzaamheden m.b.t. het mededingingsbeleid in internationale organisaties (OESO en Unctad).

Vereist: doctoraal examen rechten/economie.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5217,- per maand.

economen (mnl./vrl.) vac. nr. 6-5037/0936

voor het Ministerie van Financiën
t.b.v. de Inspectie der Rijksfinanciën, Bureau Beleidsanalyse

De Inspectie der Rijksfinanciën is werkzaam op het terrein van de coördinatie van het financiële beleid van de onderscheidene departementen en weegt daarbij prioriteiten af t.a.v. de uitgaven van de Rijksoverheid.

Taak van het Bureau Beleidsanalyse: maken van dieptestudies m.n. wetenschappelijk verantwoorde analyses van meer tijd vragende onderwerpen, die verband houden met de budgettaire keuze problematiek; maken van breedtestudies op hetzelfde vakgebied m.n. opsporen en analyseren van dwarsverbanden en knooppunten in het budgettaire beleid van twee of meer departementen. Het Bureau Beleidsanalyse werkt als stafbureau van de leiding van de Inspectie der Rijksfinanciën.

Gevraagd: economen met aantoonbare belangstelling voor wetenschappelijk werk op het terrein van de openbare financiën (micro-economische en bestuurlijke richting).

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5217,- per maand.